יד ושם
ירושלים
גיליון 67, סתיו תשע"ג, 2012

חסידי אומות העולם

50 שנים של הוקרה וכבוד (עמ' 2-3)

יד ושם
ירושלים

גיליון 67, חשון תשע"ג, אוקטובר 2012

בהוצאת
יד ושם
רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

■

יו"ר המועצה: **הרב ישראל מאיר לאו**

סגני יו"ר המועצה:
ד"ר יצחק ארד
פרופ' אלי ויזל
ד"ר משה קנטור

יו"ר ההנהלה: **אבנר שלו**

מנכ"ל: **נתן איתן**

ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה: **פרופ' דן מכמן**

ההיסטוריונית הראשית: **פרופ' דינה פורת**

יועצים אקדמיים:
פרופ' יהודה באואר
פרופ' ישראל גוטמן

חברי הנהלת יד ושם:
לינדה אולמרט, יוסי אחימאיר, עדנה בן-חורין, פרופ' בולסלאו (בולק) גולדמן, אברהם דובדבני, מתיתיהו דרובלס, משה העליון, עו"ד שושנה וינשל, אלי זבורובסקי ז"ל, דודי זילברשלג, יחיאל לקט, חיים צ'סלר, עו"ד שלומית קסירר, ברוך שוב, דלית שטאובר, אפי שטנצלר, אמירה שטרן, ד"ר זהבה תנא

מערכת כתב העת

עורכת ראשית: **איריס רוזנברג**

עורכת בפועל: **לאה גולדשטיין**

חברי מערכת:
יפעת בכרך-רון
דבורה ברמן
סינטיה וורוצלבסקי
סוזן ויסברג
אסתי יערי

רכזת מערכת: **לילך תמיר-איטח**

עריכת לשון: **פנינה לוי**

תרגום: **חבר מתרגמים בע"מ, אמיר וולף**

סיוע: **אלכסנדר אברהם, ג'קי פרנקל, שעיה בן יהודה, רחל ברקאי, אילה פרץ**

צילום: **יוסי בן דוד, יצחק הררי**

הפקה: **ע. ר. הפקות**

עיצוב: **סטפני ורותי עיצוב**

כתב העת מתפרסם בסיוע קבוצת עזריאלי.

ISSN 0793-6974

©אפשר לצטט תוך ציון המקור.

רשות הזיכרון – יד ושם
נתמכת בפעולותיה על ידי

משרד החינוך

וועידת התביעות

תוכן עניינים

חסידי אומות העולם ■ **3-2**
50 שנים של הוקרה וכבוד

חינוך ■ **7-4**

"ממעמקים קראתיך" (תהלים ק"ל, א') –
תפילה בימי חורבן יהדות אירופה ■ **4**
כינוס חינוכי בזמן בין המְצרים

"במסתור": סיפורו של ילד בשואה
עכשיו בגרמנית ■ **5**

"הקרון" ■ **5**

זרקור על הבוגרים: אולנה ז'דקו, אוקראינה ■ **6**

חדש בבית הספר הווירטואלי ■ **6**

איסוף שמות ■ **7**
מצאה קרובי משפחה ברחבי העולם

"לאסוף את השברים" ■ **9-8**
פגישה בלתי צפויה

תאולוגיה לנוכח השואה ■ **11-10**
סדנת הקיץ של מכון המחקר

תערוכות מקוונות חדשות ■ **13-12**
ספורטאים למופת

חדשות ■ **18-14**

ידידים ברחבי העולם ■ **23-19**

פרסומים חדשים של המכון הבין-לאומי
לחקר השואה ■ **24**

■ **בשער:** שדרת חסידי אומות העולם, יד ושם

חסידי אומות

אירנה שטיינפלד

■ שרת החוץ גולדה מאיר בטקס חנוכת שדרת חסידי אומות העולם, 1 במאי 1962

■ **בליל סילווסטר של שנת 1942 התכנסו חברי ארגון המחתרת דרור בווילנה בדירתו של אנטון שמיד, סמל בצבא הוורמכט מאוסטריה שסייע בסתר ליהודי הגטו.** כדי להודות לחייל שסיכן את חייו למענם אמרו לו שלאחר המלחמה יזמינו אותו לביקור בארץ ישראל ויעניקו לו מגן דוד עשוי זהב. "לכבוד יהיה לי לענוד אותו", ענה שמיד. זמן קצר לאחר מכן נתפס שמיד והוצא להורג, ורוב היהודים שהיו במפגש, אם לא כולם,

תכנית חסידי אומות העולם היא אפוא לא רק הנצחת האומץ והאנושיות של המצילים, אלא גם עדות לחוסן ולכוח הנפשי של הניצולים, שבמקום לשקוע בתהומות המרירות והנקמה, בחרו בחיים ובערכי היסוד של החברה האנושית

נרצחו בשואה. אך 22 שנה לאחר מכן העניק יד ושם בשם העם היהודי ובשמה של מדינת ישראל את התואר חסיד אומות העולם למציל היהודים האוסטרי.

כשנוסד יד ושם בשנת 1953 על פי חוק הכנסת, נקבע שחלק משליחותה של רשות הזיכרון תהיה הנצחת חסידי אומות העולם אשר סיכנו את חייהם כדי להציל יהודים בזמן השואה. העם היהודי כולו ומדינת ישראל הצעירה, המתמודדת עם אבדן בממדים בלתי נתפסים והמתקשה להשלים עם

ות העולם

50 שנים של הוקרה וכבוד

חברי הוועדה לציון חסידי אומות העולם בבית הנשיא עם (בשורה הראשונה, מימין לשמאל) יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, הנשיא שמעון פרס, יושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו וראש הוועדה השופט יעקב טירקל

כריסטינה קאדיוק (משמאל), נכדתם של חסידי אומות העולם הפולנים יאן ויוליה לישיצ'ינסקי, עם נכדתו (במרכז) של הניצול בן ציון ריבנר (מימין) ביד ושם, 3 ביוני 2010

ב-4 בספטמבר 2012 נערכה קבלת פנים מיוחדת בבית הנשיא לציון 50 שנה לעבודת הוועדה לציון חסידי אומות העולם. נשיא המדינה שמעון פרס, יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, יושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו ויושב ראש הוועדה שופט בית המשפט העליון בדימוס יעקב טירקל שיבחו את חברי הוועדה ואת צוות מחלקת חסידי אומות העולם ביד ושם.

"התפקיד שלכם הוא לא רק תפקיד היסטורי, הוא גם תפקיד מחנך", אמר הנשיא. "ההכרה בחסידי אומות העולם היא לא רק למען מי שחיו אז אלא גם למען מי שנולדו היום, והם צריכים לדעת ולהוקיר את נטישה ובגידה מוחלטת של היהודים על ידי שכניהם, החליטו לכלול את האנשים האמיצים הללו מאומות העולם בפנתאון גיבוריה. צעד זה העמיד בסיס לתכנית ייחודית שמהותה הוא ניסיון חסר תקדים של הקרבנות לחלוק כבוד לאנשים שנעמדו לצדם בימים של רדיפות איומות, בני האומות של מבצעי הפשע, משתפי הפעולה והעומדים מן הצד.

בשנים שלאחר המלחמה רבים מהניצולים שמרו על קשר עם מציליהם. הם שלחו להם חבילות וכסף, הזמינו אותם לבקר בארץ והפצירו במנהיגי ישראל וביד ושם להוקיר את מי שהצילו את חייהם ללא כל תמורה. המניע היה, ללא ספק, חובה מוסרית והכרת תודה אדירה כלפי המצילים – אך גם צורך עמוק שהיטיב לבטא פרימו לוי בדבריו על לורנצו פרונה, האיש שהציל אותו באושוויץ: "[הוא] הזכיר לי תמיד בעצם נוכחותו [...] [ש]היה עוד עולם של צדק מחוץ לעולמנו, היה אותם אנשים יוצאי הדופן ואמיצי הלב שסיכנו חיים והראו שגם בתקופה האפלה ביותר ישנם אנשים עם נפש מאירה". השופט יעקב טירקל: "לתפקיד של חברי הוועדה לקבוע מי זכאי ומי אינו זכאי לתואר חסידי אומות העולם נדרשים כוחות נפש, מוח ולב עצומים, והם עושים את מלאכת הקודש המוטלת עליהם במסירות ובאהבה מתוך תחושה היסטורית עמוקה".

באירוע מסר אבנר שלו לנשיא את העדות שנתן אביו יצחק פרסקי לוועדה לציון חסידי אומות העולם בשנת 1965 על חייל אנגלי ששמו צ'רלס קווארד. קווארד ופרסקי היו יחד במחנה שבויים גרמני ביוון.

עוד בעולם משהו ומישהו טהור ושלם, שלמענו היה עוד טעם לשרוד". ניצולים כמו לוי הרגישו שהדגשת היכולת הבלתי מנוצחת של בני אנוש לדבוק בערכים אנושיים ולהגן עליהם בכל מצב היא חיונית ממש.

תכנית חסידי אומות העולם היא אפוא לא רק הנצחת האומץ והאנושיות של המצילים, אלא גם עדות לחוסן ולכוח הנפשי של הניצולים, שבמקום לשקוע בתהומות המרירות והנקמה, בחרו בחיים ובערכי היסוד של החברה האנושית. בעולם שבו אלימות גוררת על פי רוב רק אלימות נוספת, זוהי תופעה ייחודית ומופלאה.

לאחר תפיסתו של אדולף אייכמן דיווח אריה קובובי, יושב ראש הנהלת יד ושם דאז, על גל גובר של בקשות מיד ושם להראות לעולם "כי העם היהודי מעוניין לא רק להעמיד לדין את רודפיו אלא גם להוקיר אנשים שעשו עמו צדק". לפיכך, ב-1 במאי 1962, יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשכ"ב, נחנכה שדרת חסידי אומות העולם ביד ושם, וניטעו בה העצים הראשונים לכבוד חסידי אומות העולם. הוקמה הוועדה לציון חסידי אומות העולם, בראשותו של שופט בית המשפט העליון משה לנדוי, והוטל עליה להחליט מי הם האנשים הראויים לתואר הנעלה ולייסד תהליך הוגן ומסודר למטרה זו.

בחמשת העשורים האחרונים הגיעו וממשיכות להגיע אלפי בקשות ב-18 שפות שונות מכל קצווי תבל, וצוות מחלקת חסידי אומות העולם מקיים תחקיר טרם הצגתן לפני הוועדה. חברי הוועדה – רובם ניצולים וכולם מתנדבים – משקיעים שעות רבות בבחינה קפדנית של כל תיק ובחיבוטי נפש מעמיקים לפני שהם ניגשים להצבעה על כל מועמד ומועמד.

עד כה הוענק תואר הכבוד חסיד אומות העולם לכ-24,500 גברים ונשים מ-47 מדינות ממגוון רחב של גילים, של אמונות ודתות (מאמינים מכלל זרמי הנצרות, מוסלמים ואגנוסטיים), של דרכי החיים (מאקדמאים משכילים עד איכרים אנאלפביתים) ושל משלחי היד (פרופסורים באוניברסיטה, מורים ורופאים, כמרים ונזירות, דיפלומטים ומשרתים, לוחמי המחתרות, שוטרים, איכרים ודייגים, מנהל גן חיות, בעלים של קרקס ורבים אחרים). מדי שנה מגיעות ליד ושם מאות פניות חדשות. עם הזמן ההולך ומתרחק מאותן שנות אימה וגבורה, נעשו החיפוש אחרי הוכחות וראיות והניסיון לשחזר את הסיפורים מאתגרים יותר ויותר. אך מחויבותם של מי שהקדישו את עצמם לשליחות זו – המחויבות לשמר את המוניטין והיוקרה הגדולים והכלל עולמיים שזכה להם התואר חסיד אומות העולם – אינה נחלשת עם הזמן.

הכותבת היא מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם.

■ **בביקורו ביד ושם ב-4 בספטמבר הצטרף שר החינוך של איטליה ונשיא המועצה הלאומית למחקר פרנצ'סקו פרופיומו (בתמונה, משמאל) למחנכים איטלקיים שהגיעו להשתלמות מורים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם.** אל השר התלוו 20 תלמידי תיכון מצטיינים מאיטליה שכתבו חיבורים ועשו פרויקטים חינוכיים הקשורים לזיכרון השואה.

בביקור נפגש השר פרופיומו עם יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו (מימין), מנהלת בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה דורית נובק ובכירים אחרים ביד ושם. הביקור נועד לחזק את ההסכם ההדדי שנחתם אשתקד בידי שר החינוך גדעון סער, ולפיו מורים מאיטליה יקבלו הדרכה בהוראת השואה ויהיו חילופי סטודנטים ובני נוער בין ישראל ואיטליה.

השר פרופיומו אמר שהוא מרגיש מחויב באופן אישי להעמקה ולהעשרה של הוראת השואה באיטליה. "זיכרון אירועי העבר הוא חלק מהציוויליזציה האירופית. זיכרון זה אינו קשור לעבר בלבד – אלא גם להווה ולעתיד".

■ **במשך שלושה ימים בחודש יולי ביקר ביד ושם סגן המנהל של מוזאון אושוויץ-בירקנאו אנדריי קצ'ורז'יק וכינס פגישות שעניינן שיתוף פעולה ותכניות לעתיד עם יד ושם.**

"ממעמקים קראתיך" (תהלים ק"ל, א') – תפילה בימי חורבן יהדות אירופה כינוס חינוכי בזמן בין המִצרים

נאוה וייס

■ **בתקופת השואה חי היהודי בעולם של מצוקות קשות, התעללות, השפלה, רעב וקור, עולם של דה-הומניזציה שנועד לכבות כל זיק של צלם אלוקי בכל אדם באשר הוא אדם.** מטרת הגרמנים הייתה לנתק את היהודים מכל מסגרת אנושית, ממעגל החיים וממעגל השנה. כל מערכות החיים לא היו עוד כשהיו, והיה קשה מאוד עד בלתי אפשרי להמשיך ולשמר את אורח החיים הקודם ואת תבנית החיים המוכרת. בעולם שכזה היה כמעט בלתי אפשרי לקיים אורח חיים יהודי. אבל על אף השבר הגדול שהיה עלול לפרק כל מסגרת ועל אף נוכחות הרעב והמוות בכל פינה היו ניסיונות להמשיך את החיים הקודמים. עם כל הקשיים השתדלו יהודים לשמור מצוות ככל האפשר, להתפלל ואף לקיים תפילה בציבור.

■ שר הפנים הרב אליהו ישי נושא דברים בכינוס תשעת הימים למחנכות חרדיות ביד ושם.

ערב ראש השנה תש"א כתב חיים אהרן קפלן ביומנו **מגילת יסורין**: "אבל אויב ברברי ואכזרי כזה עוד לא היה בתולדותינו הרווייה דמעות ודם. אין לך דבר בעולם, בין גשמי ובין רוחני, שהתיר לנו, אין לך מקצוע בחיים שלא הבדיל בו אותנו לרעה [...] וראה זה פלא: אף על פי כן אנחנו חיים [...] ועוד: הכל אסור לנו; והכל אנחנו עושים". קפלן מתאר ביומנו מניינים נסתרים למאות המתקיימים בוורשה ומספר כי "עורכים תפלה בצבור ואינם דולגים אף על הפיוטים היותר קשים. גם מגידים ונואמים אינם חסרים בהם, הכל כמנהג ישראל מקדמת דנא".

השנה בחר המדור החרדי של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם לעסוק בתפילה בימים הנוראים ההם – הנושא המרכזי של כינוס תשעת הימים שנערך בבית הספר ב-23-25 ביולי (ד'-ו' באב תשע"ב). בכל אחד משלושת ימי הכינוס התקיים מושב מליאה, ואחריו הורחב הנושא בסדנאות דידקטיות. כמו כן סיירו המשתתפים במוזאון לתולדות השואה. בסיומו של כל יום הוקרן הסרט **דרך אמונה** – סיפורו של הרב יצחק אלחנן גיברלטר מקובנה – שהפיק המדור החרדי בסיועו של משרד ההסברה.

בכינוס השתתפו יותר מ-1,200 אנשי חינוך, מלמדים, מפקחים, מנהלים, מורות ובנות סמינר. שר הפנים הרב אליהו ישי, ראש עיריית בית שמש הרב משה אבוטבול, ראש עיריית ביתר עילית הרב מאיר רובינשטיין ומנהלי אגפי חינוך ברשויות המקומיות כיבדו את הכינוס בהשתתפותם. מנהל האגף לחינוך חרדי בעיריית ירושלים הרב איתמר ברעזר הביא את ברכת האגף למשתתפי הכינוס. האגף הוא שותף פעיל בעבודה השוטפת של המדור החרדי של בית הספר הבין-לאומי ובכינוסים הנערכים בתשעת הימים.

את ההרצאה המרכזית במושב המלמדים נשא יושב ראש מועצת יד ושם ורב העיר תל אביב-יפו הרב ישראל מאיר לאו, ובשני המושבים האחרים – הרב סיני אדלר, רב העיר אשדוד לשעבר. הרב לאו הזכיר שאין צל של ספק שכוחה של התפילה עמד ליהודים רבים וסייע להם להחזיק מעמד. "משום שהתפילה הטילה עליהם תפקיד [...] הייתה להם תכנית", אמר הרב לאו. "יש לו ליהודי תכלית, סדר יום, אחריות. היהודי אינו עלה נידף, אינו כערער בערבה, הוא חלק ממניין, הוא חלק מכלל ישראל, עם כל היהודים שבבלוק, ובמחנה כולו".

הכותבת היא ראש המדור החרדי בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

■ משתתפים במושב המלמדים מסיירים במוזאון לתולדות השואה.

"במסתור": סיפורו של ילד בשואה עכשיו בגרמנית

לורן אבקסיס-קנדרבי

■ אהוד לב (במרכז, מקדימה) עם אשתו שושנה (לשמאלו), בתו נעמי לשם (מימינו), בתו, בניו ונכדיו במפגש לרגל ההוצאה לאור של הספר **במסתור** בשפה הגרמנית

■ **ב-5 בספטמבר יצאה לאור המהדורה הגרמנית לספר במסתור – סיפורו של ניצול השואה ד"ר אהוד לב בשואה ואחריה.** הסיפור כבר פורסם בספר שראה אור בעברית ובצרפתית ונפתח בלידתו של לב בדרום גרמניה בשנת 1934. באוקטובר 1940 גורש הילד בן השש עם כל יהודי עירו ואלה מבאדן ומסרפלץ למחנה הריכוז גירס שבדרום צרפת.

בשנת 1941 הבריח את לב מן המחנה ארגון ההצלה הצרפתי לילדים יהודים, ה-OSE. הוא הוחבא, בין היתר, אצל משפחה קתולית והחל ללמוד בבית הספר, שם למד בפעם הראשונה צרפתית. לאחר סיום המלחמה הוזמן הילד היתום לשווייץ לחיות עם קרובי משפחתו, ולימים הם אימצו אותו. בשנת 1958 עלה לישראל. כיום לב הוא מתנדב מסור בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם ומתנדב בוועדה לציון חסידי אומות העולם.

את הספר המקורי כתבה נעמי מורגנשטרן לתלמידי כיתה ו' ומעלה. בהכנה למהדורה הגרמנית עבד לב ללא לאות עם צוות הדסק הגרמני של מגמת אירופה בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה והוסיף לסיפור פרטים אישיים מזיכרונו ותצלומים ומסמכים שטרם פורסמו המעשירים את חוויית הלימוד. עוד נוספו שניים מסיפוריו, **צל שואל** שנכתב בשנת 1996 ו**שלושת האבות שלי ושלוש האמהות שלי** (1998) המספרים איך לב המבוגר מתמודד עם חוויות הילדות שלו מימי השואה.

עם בתו נעמי לשם, צלמת אמנות מקצועית שיצרה את התמונה בעטיפת הספר, לב הצטרף לסמינר של מחנכים שוויצריים שהגיעו במיוחד לאירוע לציון ההוצאה לאור של הספר. "להיות מוקף באנשי חינוך שוויצריים זה דבר משמעותי במיוחד עבורי מכיוון שלאחר האירועים הנוראים של המלחמה עברתי להתגורר בשווייץ, ושם מצאתי משפחה חדשה וגדלתי", אמר לב. יד ושם כבר התחיל להפיץ את הספר, ומהתגובות הראשונות אפשר ללמוד שהוא יהיה משאב יקר ערך למחנכים דוברי גרמנית במערכת בתי הספר היסודיים.

הכותבת עובדת במגמת אירופה בבית הספר הבין-לאומי להוראת שואה.

■ אהוד לב בזרועות אביו מחוץ לביתם בביל (Bühl) שבגרמניה (באדיבות אהוד לב)

הרשמה לקורס להכשרת מדריכים למשלחות לפולין

■ **בתחילת שנת הלימודים תשע"ג נפתחה בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם ההרשמה לקורס למדריכים למשלחות הנוער היוצאות לפולין.** הקורס באישור ובפיקוח של משרד החינוך, ובו כ-270 שעות לימוד ובכללן סיור לימודי בפולין. הקורס יתחיל בחודש ינואר או פברואר 2013 ויסתיים בחודש יולי 2013. הלימודים יתקיימו בכל יום רביעי בשבוע.

פתיחת הקורס מותנית במספר הנרשמים.

המועד האחרון להרשמה הוא 4 בנובמבר 2012. למידע נוסף: 02-644-3814 או polin.course@yadvashem.org.il

הקורס מתקיים בתמיכת ועידת התביעות.

"הקרון"

■ **"אושוויץ-בירקנאו הוא מוקד הרעש של השואה.** בטבורו מוצב קרון רכבת. בתוך קרון זה מצוי תיק קטן מקטיפה".

מילים אלו הן מילות הפתיחה לספר שזה עתה יצא לאור – **הקרון** – ושכתבה ביד אמן ג'יל מרגו.

הקרון מספר את סיפורו המרגש של הוגו לאווי, יהודי הונגרי אשר נתפס בבודפשט ונשלח לאושוויץ. שנים ארוכות ניסו בני משפחתו לברר מה עלה בגורלו עד שפגישה אקראית, כמעט בגדר נס, השלימה עבורם את הפרטים החסרים. את הספר הפיק בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה, והוא פרי יזמתו של בנו הצעיר של הוגו, פרנק לאווי, תורם ויד יקר של יד ושם שחיפש והביא את הקרון לבירקנאו כדי להנציח את אביו המנוח.

קורותיו של הוגו לאווי ומעשה הצבת קרון הרכבת על הרמפה בבירקנאו מסופרים באופן סוחף ועוצר נשימה, וטפח אחר טפח נחשפים הפרטים המרתקים.

לספר נוסף מערך הדרכה למדריכי קבוצות בבירקנאו. מערך ההדרכה מאפשר לנוע מהכלל אל הפרט ולראות בסיפורו של הוגו לאווי את סיפורם של רבבות היהודים ומאות אלפי היהודים שנרצחו בשואה.

זרקור על הבוגרים

מדי שנה בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם עורך מאות סמינרים וכינוסים בעשרות שפות למחנכים, לסטודנטים ולחיילים בארץ ובעולם. הנה אחת מבוגרי בית הספר ומה שהשיגה מאז השתתפה בסמינר חינוכי ביד ושם.

אולנה ז'דקו

אוקראינה

לורן אבקסיס-קנדרבי

בוגרת יד ושם אולנה ז'דקו

כשאולנה ז'דקו, מנהלת בית ספר במחוז דנייפרופטרובסק באוקראינה, החליטה שהיא מעוניינת ללמד את תלמידיה על השואה, היא גילתה שהנושא המרתק ביותר בעיניה הוא סיפור חייהם של היהודים באזור מגוריה.

באמצעות מחקר באינטרנט, ז'דקו שמעה על מרכז השואה באוקראינה – עמית שותף של מגמת אירופה בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם.

ז'דקו למדה דרך מרכז השואה האוקראיני בסמינריונים להכשרה מקצועית באוקראינה, בצרפת ובפולין, ובהם הכירה מומחים לחקר השואה ולהוראתה. המומחים הרחיבו את אופקיה וקישרו אותה לרשת מקצועית של מורים בעלי רקע דומה לשלה. אולם החוויה החינוכית המעצבת והחשובה ביותר עבורה הייתה בשנת 2007, אז הגיעה לירושלים כדי ללמוד בסמינר למורים דוברי רוסית ביד ושם. "ביד ושם רכשתי כלים פדגוגיים חדשניים ושיטות הוראה שמעולם לא נתקלתי בהם קודם לכן, במיוחד בכל הקשור להתאמה הייחודית של התכנים לקבוצות

ילדי הכיתה של ז'דקו עם הבובות שלהם

הגיל השונות", מסבירה ז'דקו. "מאז, כבר כמה שנים שאני מארגנת את התכנית הבית ספרית ליום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קרבנות השואה שמותאמת הן לגיל הן לרמה של התלמידים וכך משיגה תוצאות הרבה יותר טובות".

בעת האחרונה פיתחה ז'דקו יחידה חינוכית מיוחדת לילדי כיתות ג' וד' – "ילדות אבודה". היחידה מבוססת על חוברת הלימוד **שלוש בובות** שכתבה ד"ר עירית אברמסקי מבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ומתבססת על התערוכה "אין משחקים ילדותיים". החוברת מבוססת על סיפוריהן של שלוש ילדות ובובותיהן בתקופת השואה, תוך הדגשת התפקיד שמילאו הבובות עבור הילדות הקטנות בתקופה רצופת סכנות ואיומים.

הפרויקט של ז'דקו בנוי מארבעה שלבים: תחילה התלמידים קוראים את המהדורה הרוסית של החוברת, אחר כך ז'דקו מנהלת דיון בכיתה על התפקיד של הצעצועים בחייהם, ולאחר שהכינו שיעורי בית בנושא, מגיע השלב הסופי והייחודי: כל אחד ואחד מהתלמידים מתבקש להביא לכיתה את הבובות שלו ולספר לחבריו לכיתה את הסיפור שלהן ואת החוויות האישיות שעבר אתן. "השלב המסכם של הפרויקט מעורר הזדהות מדהימה בקרב הילדים", אומרת ז'דקו. "באווירה טבעית ולא מאיימת הילדים מתחילים לצייר קווים מקבילים ביניהם לבין הנערות בסיפור ולהבין את המאבקים הקשים שהן חוו בימים האפלים ההם".

קלודין שוורץ-רודל, אחת משלוש הבנות שסיפורן הוצג בחוברת, שמחה לגלות שמלמדים את הסיפור שלה ושל בובתה קולט באוקראינה. "כשהדרכתי ביד ושם, הייתי מספרת למבקרים הצעירים על הבובה שלי, וזה עזר להם להבין את הסיפור שלי", היא נזכרת. "הייתי מספרת לבובה שלי כל מה שהרגשתי, וכאשר היינו במנוסה ונאלצתי לשנות את שמי, שיניתי גם את שמה. לאנשים צעירים יש הבנה אינטואיטיבית יותר של אירועים מעצבים בחיים כגון אלה".

הכותבת עובדת במגמת אירופה בבית הספר הבין-לאומי להוראת שואה.

חדש בבית הספר הווירטואלי

ד"ר נעמה שי"ק

"בין העתים" - רשת חברתית ללימוד ולהוראה של השואה

במעמד פתיחת המוזאון לתולדות השואה ביד ושם אמר חתן פרס הנובל לספרות וניצול השואה אלי ויזל: "איננו מנסים לספר את הסיפור כדי לגרום לאנשים לבכות [...] אם החלטנו לספר את הסיפור, זה מפני שרצינו שהעולם יהיה עולם טוב יותר [...] השליח העביר את המסר. ומה התפקיד שלנו? עלינו להיות שליחי השליחים".

בעת האחרונה הקים בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם את הרשת החברתית לחינוך ולהוראה של השואה – "בין העתים" – על פי תפיסתו שתפקיד המורים ואנשי החינוך הוא להיות "שליחי השליחים". ברשת (http://education.yadvashem.org) מרכיבים מגוונים של רשתות חברתיות כגון בלוגים, פוסטים, וידאו, תצלומים, מגוון חומרים חינוכיים, אירועים סינכרוניים וא-סינכרוניים, שאלות ותשובות וקישורים. מאות ניצולי שואה ובני הדור השני, מורים וסטודנטים, אנשי מוזאונים וקהל רחב בארץ בעולם כבר הצטרפו לרשת, שאמורה להיות המקום שבו תיווצר קהילה של מלמדים ולומדים על השואה ועל הוראתה.

אף שבית הספר הקים ומנהל את הרשת וכמובן כותב את תכניה, הרשת פתוחה ומקדמת בברכה דיונים פורים, העלאת חומרים של אנשי חינוך, בלוגים ורעיונות. הקוראים מוזמנים להיכנס, להעלות חומרים, לקרוא, להגיב ולהיות חברים בקהילה המקוונת בנושא הלימוד וההוראה של השואה.

הכותבת היא מנהלת מגמת התקשוב בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

מצאה קרובי משפחה ברחבי העולם

דבורה ברמן

יותר ויותר גנאלוגים המחפשים מידע על יהודים שחיו בתקופת השואה פונים למאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה ביד ושם. לננסי דיימונד מוושינגטון שימש מאגר השמות נקודת הפתיחה למחקרה, והוא הוביל אותה במסע חובק עולם לחיבור פיסות המידע על בני משפחתה שהתפזרו לכל עבר בעקבות השואה. המסע הזה שינה את חייה של דיימונד: לא זאת בלבד שהיא חשפה במהלכו עובדות מעניינות על העבר, היא גם מצאה קרובי משפחה המתגוררים בערים שונות ברחבי העולם ושומרת אתם על קשר קרוב.

"עד לפני חמש שנים שם משפחתי מצד אבי עדיין היה בגדר תעלומה עבורי, ואת שם המשפחה של אמי לא האמנתי שיהיה אפשר לגלות כלל", מסבירה דיימונד. ואולם החיפוש הראשוני שלה במאגר השמות בשנת 2008 סייע לה לגלות את שם משפחתה מצד אביה, דשוט, שישה קרובי משפחה שנספו בשואה ובן דוד מבוגר מדרגה ראשונה שחי בישראל, אבשלום דייגי (דשוט) שמו (שמאז הפגישה עם דיימונד הלך לעולמו). בני המשפחה שהתאחדו מחדש ביקרו יחד ביד ושם בשנת 2008 ושומרים על קשרים קרובים מאז, ובכך סייעו לדיימונד לפגוש בני דודים מצד אביה שחיים בישראל ובאוסטריה. עוד מצאה דיימונד בני דודים בקליפורניה, בקולורדו, באריזונה ובארגנטינה והצליחה להרחיב את עץ המשפחה שלה מצד אביה בכ-200 שמות של קרובים.

> "בזכות העזרה שקיבלתי [...] בנינו את עץ המשפחה של משפחת בריסיאנר ולמדנו רבות על המורשת של משפחתנו".
>
> ננסי דיימונד

ההצלחה של דיימונד במציאת קרובי משפחה מצד אביה הניעה אותה לחקור גם את הצד של אמה. "בשנת 2010 כבר הייתי מוכנה לעבוד על העץ של משפחתה של אמי מרומניה, וכמו בפעם הקודמת, מאגר השמות של יד ושם היה נקודת הפתיחה למחקר שלי", מסבירה דיימונד. "אחרי שסרקתי מפקדי אוכלוסין אמריקניים ורישומים של ספינות מהגרים, התברר לי שאם סבתי מצד אמי הייתה ארנסטינה שוורץ (בריסיאנר) מבוטושאני ולא כפי שחשבתי

■ ננסי דיימונד (מימין) עם בת דודתה ניקול בריסיאנר קמינאד, פריז, 2012

■ סולומון וארנסטינה שוורץ, ניו יורק, 1905

עד אז, אסתר שוורץ מבוקרשט. פניתי שוב למאגר השמות כדי למצוא את האיות הנפוץ ביותר של שם נעוריה, בריטשאנר, לפני מלחמת העולם השנייה. החיפוש הוביל אותי לשני קרובי משפחה צרפתים, יוסף וליסה בריסיאנר שנולדו בבוטושאני ונרצחו באושוויץ". עד מהרה גילתה דיימונד עוד קרובת משפחה, ניקול בריסיאנר קמינאד שמתגוררת ליד ושם, ונסעה לפריז כדי לפגוש את בת דודתה. בפגישתן גילו השתיים שיש להן תחומי עניין משותפים. "בזכות העזרה שקיבלתי מניקול ומקרובי משפחה אחרים שהתגלו לא מכבר בארצות הברית ובצרפת ומקרובת

■ בני הדודים מארצות הברית, מארגנטינה ומישראל נפגשים, חדרה, 2012

משפחה אמריקנית אחת שחיה בבלגיה, בנינו את עץ המשפחה של משפחת בריסיאנר ולמדנו רבות על המורשת של משפחתנו", מספרת דיימונד. "לראות את התצלומים הישנים של הורי הסבים ובני הדודים שלי בפעם הראשונה הייתה חוויה מדהימה".

אחת מגולות הכותרת במחקר של דיימונד הייתה ביקורה במאי האחרון בבוטושאני, עיירת מולדתה של משפחתה מצד אמה ברומניה. גם שם, כמו בישראל, היא מצאה קרובי משפחה מצד אמה. "באחד מלילות שבת מצאתי את עצמי במניין קטן של גברים קשישים המתפללים בבית הכנסת הגדול של בוטושאני – בית הכנסת היחיד שנותר על תלו מיותר מ-70 בתי כנסת שהיו לפני מלחמת העולם השנייה. דפדפתי בספרי תפילה בני כ-120 שנים, כלומר בני התקופה שבה הורי הסבים מצד אמי, סולומון וארנסטינה שוורץ, וסבתי, כשהייתה ילדה, התגוררו בעיר הזאת".

המסע הבין-לאומי של דיימונד – "להבין את סיפורה של משפחתי ואת עצמי" – נמשך, אך חשוב לה לזקוף את הדבר לזכותו של אחד המשאבים העיקריים שתרמו להעשרת חייה. "מאגר השמות הוא משאב חיוני למחפשים ללמוד יותר על השורשים שלהם. במקרה שלי, שני שמות משפחה מקוריים אבדו במשך שנים רבות, ולכן מעולם לא הכרתי את בני הדודים שלי. הקשרים בתוך משפחתי נחלשו עם הזמן, בעיקר בענפים כמו שלי שחיו הרחק מהשאר. עכשיו אנחנו יודעים מיהם קרובי המשפחה שנספו בשואה, ואנחנו יכולים לחלוק את האבדן – כמו הרבה שמחות – יחד".

פגישה בלתי צפויה

"היה אדם וראה איננו עוד [...] בדמי ימיו נקטף האיש, בידי אכזרים על לא עוול בכפו - ויצירתו - באמצע נפסקה [...] חבל על דאבדין ולא משתכחין: יהי זכרו ברוך!"

במילים אלו פותחת נעמי אוריסון-קברניט את חוברת הזיכרון שהוציאה לאור בשנת 1987 לזכר בעלה האמן חיים אוריסון שנרצח בשואה 44 שנים לפני כן.

חיים אוריסון נולד בסלונים שבפולין ב-1905, ובהיותו בן שלוש התיישבה משפחתו בלודז'. כבר בבית הספר היסודי ציינו מוריו את נטייתו של חיים לציור ולמוזיקה, ומאורוציו טרמבאץ', הצייר היהודי הנערץ, היה למורו. את ימי מלחמת העולם הראשונה עבר חיים עם הוריו במוסקווה, שם היה עד למהפכת אוקטובר. עם שוב המשפחה ללודז' ב-1919 הצטרף "האדמוני יפה העיניים", כפי שכונה, לגימנסיה "יבנה" שנשבה בה רוח ציונית ושרוב המקצועות בה נלמדו בעברית. ב-1925 נסע אוריסון לפריז ונרשם ללימודי האמנות באקדמיה שומייר, וכדי לרצות את הוריו, שלא שמחו בבחירתו באמנות, נרשם גם לפקולטה לספרות צרפתית.

לאחר שש שנים שב אוריסון ללודז'. בביקור בבית היתומים בהלנובק בפרוור העיר, כששימח את הילדים בציור דיוקנותיהם, צפתה בו מן הצד נערה צעירה, נעמי שמה. ידידות נרקמה בין השניים, ואחרי שעברה נעמי לוורשה, הלך אוריסון בעקבותיה ונשא אותה לאישה. בעבור עוד חמש שנים נקראה נעמי, לרגל עבודתה, לעבור לווילנה ואוריסון הצטרף אליה. בעיר התוססת השתתף בפעילות האמנים היהודים בקבוצה האוונגרדית "יונג וילנע". יצירותיו זכו להצלחה, והביקורות על תערוכתו בשנת 1938 היו נלהבות.

את חופשת הקיץ של שנת 1939 בילה הזוג אוריסון אצל הוריה של נעמי בעיירה מילניצה שעל שפת הנהר דנייסטר. באווירה הפסטורלית המשיך לצייר. אותות המלחמה הקרבה ובאה לא נראו, ובני הזוג שבו לעיר מגוריהם צ'נסטוכובה. אולם בתחילת ספטמבר, כשנתבהרה התמונה, נמלטו לפולין המזרחית, לעיירה בורושצ'וב הסמוכה למקום מגוריהם של הוריה של נעמי. באביב 1941 קיבל הזוג מכתב קורע לב מאמו האלמנה של חיים מביאליסטוק – בריאותה מעורערת, וכל בקשתה לראות את בנה עוד פעם אחת. "ביום שישי ה-20 ליוני 1941 ליווינו אני ואבי את חיים לרכבת הנוסעת לביאליסטוק. יותר לא ראיתיו", אמרה נעמי.

חיים אוריסון (1905-1943), **דיוקן נעמי אוריסון, אשת האמן**, וילנה, 1936-1938.
צבע מים על נייר

על פי עדותו של הצייר יצחק צלינקר, אוריסון נרצח באקציה בגטו ביאליסטוק באוגוסט 1943. לימים העיד גם כי חיים סיפר לו שהשאיר אישה והרבה יצירות בפולין ושהוא מאמין שהיא תינצל ותציל את יצירותיו. על נעמי, שנשארה בברית המועצות, עברו חמש שנות אימה, געגועים ובדידות, וב-1946 היא שבה לפולין. "קודם כל עלי להגיע לצ'נסטוכובה, למצוא ולהציל מרוחו ומנשמתו של חיים", סיפרה

"קיבלנו מפתח ועלינו לעליית הגג [...]. התמונות ללא מסגרת, פגומות, אכולות בשני הזמן והתנאים מפוזרות על כל השטח ובכל הפינות [...] שמעון נסע העירה והביא תיבה גדולה להעמיס את האוצר שמצאתי – היקר לי מכל".

נעמי אוריסון-קברניט

יהודית שן-דר

■ חיים אוריסון (1905-1943), **דיוקן עצמי.** שמן על בד
(שני הדיוקנאות: אוסף המוזאון לאמנות, יד ושם, ירושלים. תרומת אריאל פוקוטינסקי, הרצליה)

נעמי. "קיבלנו מפתח ועלינו לעליית הגג, מקום מקלט התמונות במשך שבע שנים. התמונות ללא מסגרת, פגומות, אכולות בשני הזמן והתנאים מפוזרות על כל השטח ובכל הפינות. נרעדתי [...] חברי שמעון נסע העירה והביא תיבה גדולה להעמיס את האוצר שמצאתי – היקר לי מכל".

לימים עלו נעמי ובן זוגה שמעון קברניט ארצה. כעבור זמן מה נשלחו יצירותיו של אוריסון בזו אחר זו לביתם. באפריל 1961 הוצגה התערוכה הראשונה של יצירותיו הפדויות בבית סוקולוב. בשנת 1984 תרמה נעמי אוריסון-קברניט שבע מיצירותיו של חיים אוריסון לאוסף האמנות של יד ושם.

נפשה של נעמי, מורה חשוכת ילדים, נקשרה בנפשו של אחד מתלמידיה, חיים צורף, לימים עורך דין. צורף היה לבן בית בביתה, והוא ומשפחתו היו לה למשפחה. במחוות תודה העניקה לו נעמי אוסף גדול של רישומים ושל ציורים בצבע מים של בעלה הראשון הצייר חיים אוריסון. במאי 2011 הגיע חיים עם אשתו ליום איסוף מרוכז של יד ושם ברחובות, במסגרת "לאסוף את השברים", ובאמתחתו יותר מ-40 רישומים וציורים בצבע מים של אוריסון. הוא הביע לפני הצוות את מחויבותו לנעמי מורתו ומכאן את החלטתו להפקידם למשמרת עולם ביד ושם. אולם גם בזאת לא תם מסע יצירותיו של אוריסון.

בזקנתה טיפלה בנעמי קרובת משפחה ששמה אורית זילברשטיין, וגם לה העניקה נעמי כמה יצירות של בעלה הראשון. יצירות אלו, בעיקר ציורי דיוקן בצבעי שמן ונופים בצבע מים, נותרו בביתה במשך כ-20 שנה לאחר מותה של נעמי. עם פטירתה של אורית זילברשטיין ירש את היצירות בנה אריאל פוקוטינסקי. על המבצע "לאסוף את השברים" שמע אריאל חודשים ספורים לאחר מות אמו. אז, באמצעות חברו רון בורטוש, יצר גם הוא קשר עם יד ושם. צוות יד ושם הגיע לביתו ונדהם לגלות עוד 11 מיצירותיו של אוריסון, רובן דיוקנאות של בני המשפחה ושל ידידים קרובים. כך, בתוך פחות משנה, מצאו באורח פלא יצירותיו של אמן שנספה בשואה קורת גג אחת לחסות בה.

אחרי שנים של תלאות מאז יצאו יצירות אלו תחת מכחולו של האמן, זכה חיים אוריסון לעדנה מחודשת באוסף האמנות של יד ושם. וכך, על הר הזיכרון בירושלים, נפגשו נעמי וחיים בפגישה בלתי צפויה. דיוקנותיהם התאחדו באוסף יד ושם, והכאב, הגעגועים והנאמנות של נעמי, אהבת חייו של אוריסון, נשאו פרי. היצירות נמצאות במקום הראוי להן – המוזאון לאמנות השואה ביד ושם.

המבצע "לאסוף את השברים" נמשך. יד ושם קורא לציבור הרחב למסור פריטים אישיים מתקופת השואה הנמצאים ברשותו. לפרטים: 1-800-25-7777

הכותבת היא האוצרת הבכירה לאמנות וסגנית המנהלת באגף המוזאונים.

תאולוגיה לנוכח השואה

סדנת הקיץ של מכון המחקר

■ **כשהחוקר הצ'כי ניצול השואה פרופ' תומאס ראדיל החל לשיר על פי זיכרונו שיר ששרו הוא וחבריו הילדים במחנה אושוויץ, שקט מוחלט הושלך באולם ההרצאות של המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם.** פרופ' ראדיל שר את השיר בהרצאה שבה ניתח בכלים סוציולוגיים את התפתחות יסודות החשיבה הדתית בקרב נערים מתבגרים באושוויץ. זה היה אחד משיאי סדנת הקיץ החמישית שקיים המכון הבין-לאומי בחודש יולי ושבימי החום הישראלי

לב הוויכוח בתאולוגיה היהודית הוא הניסיון המתמיד להבין מהי המשמעות של קיום העם היהודי ושל המתח בין חורבן לתקווה, בין סבל לאמונה. הבנה זו תקפה במיוחד בשאלת השואה והגאולה

עסקה בנושא מרתק: כיצד התמודדו יהודים ונוצרים מאמינים בשואה עם המשמעויות התאולוגיות של האירועים שלא ייאמנו שהתרחשו לנגד עיניהם. כ-15 מרצים ומספר דומה של משתתפים מיותר מעשר ארצות הציגו מגוון רחב של התייחסויות תאולוגיות של הוגים יהודים לגוניהם מזה ושל כנסיות נוצריות שונות בארצות שונות מזה. מטרת סדנאות הקיץ הייתה ללבן באופן יסודי סוגיות שנמצאות בחזית המחקר ולרקום קשרים בין חוקרים העוסקים בנושאים משותפים.

אחד ממשתתפי הסדנה, פרופ' גרשון גרינברג, סיכם את רשמיו באמרו שזו לו הפעם הראשונה שהוא זכה להשתתף בסדנה שדנה בתאולוגיה יהודית ובתאולוגיה נוצרית גם יחד, לא כנושאים נפרדים. לדעתו הדיונים הראו בבירור שעל אף ההבדלים בין התאולוגיות, בזמן השואה היה להן נושא משותף, והוא מוטיב הסבל והגאולה.

לפי חוקר מדע הדתות הידוע פרופ' צבי ורבלובסקי מהאוניברסיטה העברית, התאולוגיה היהודית שונה באופייה מהתאולוגיה הנוצרית. ורבלובסקי מגדיר אותה פרי ויכוחים מתמידים, בלא שיטתיות נוקשה, ולב הוויכוח בה הוא הניסיון המתמיד להבין מהי המשמעות של קיום העם היהודי ושל המתח בין חורבן לתקווה, בין סבל לאמונה, ומכאן השפעתה העמוקה של ההיסטוריה על התאולוגיה היהודית. הבנה זו תקפה כמובן במיוחד בשאלת השואה והגאולה. חמש הרצאות בנושא זה נשאו ד"ר יצחק הרשקוביץ, ד"ר אסף ידידיה, אסתר פרבשטיין, ד"ר חיים שלם ופרופ' יהודה באואר (כולם מישראל), והדיון שעוררו סחף גם את המאזינים. הרצאה מכיוון אחר לחלוטין, של ד"ר אלכסנדר גילרם מבריטניה, ניתחה את חליפת המכתבים בין מהטמה גנדי ומרטין בובר וחשפה את חוסר הבנתו של גנדי את רדיפת הנאצים נגד היהודים.

תשומת לב רבה משכה גם המשנה התאולוגית שהציג פרופ' דוד וייס-הלבני, ניצול שואה מהונגריה, מגדולי חוקרי התלמוד בימינו וזוכה פרס ישראל בתלמוד. דבריו הציגו את הצורך של הניצול המאמין להתמודד עם השואה ואת הקשיים שידע.

הדוקטורנטית ארין לייב-שמוקלר מאוניברסיטת שיקגו ניתחה אגדה שנולדה מחורבן הבית השני וצוטטה הרבה ובכך הייתה למיתוס ולמסורת. על פי השינויים שעברה האגדה והשימושים שנעשו בה בזמן השואה אפשר לנתח ניתוח לוגי את המצב ההיסטורי הנתון שהצריך את השינויים. ורבלובסקי טען שתאולוגיה משתנה עקב ההתפתחויות שחלות בחשיבה ובהקשר שלה. ואמנם הבישוף של סרביה יובן קוליברק, חוקר שואה בעצמו ובן בית ותיק ביד

■ פליטים יהודים שגורשו מעיירות הסביבה לומדים תורה, ורשה, פולין, 1939-1940.

ושם, הצביע על אופן החשיבה התאולוגית של כנסייתו שבה טקסטים תאולוגיים שלא השתנו מאז המאה ה-8 מהווים את יסודות ההתנהגות והחשיבה, ועל כן קשה למצוא הגות מעמיקה ומקיפה בה. זאת שלא כמו התאולוגיה הקתולית שהיא מסודרת ומאורגנת, ומקור סמכותה הוא המסורת המגוונת שבנתה הכנסייה בשנות קיומה הארוכות. על עמדות הכנסייה האורתודוקסית הרומנית, האנטישמיות בעיקרן, עמד הדוקטורנט יון פופה מרומניה הלומד בבריטניה. חוקרים אחדים הציגו היבטים שונים של התאולוגיה הקתולית. ד"ר גרסיאלה בן-דרור מישראל השוותה טקסטים של הכנסייה ששינה בישוף ארגנטיני כדי להתאים אותם – ואת עצמו ומעמדו – למציאות הפוליטית והחברתית וליחסה לפשיזם. ד"ר תומסו דל'ארה מאיטליה, שניתח עיתונים רשמיים של הוותיקן, הראה כיצד הם אמנם גינו את הגזענות הנאצית אך בעת ובעונה אחת, על ידי שימוש במונחים מקבילים אך לא זהים, ספגו השקפות בעלות גוון גזעני משלהם, בעיקר כדי שלא לאבד את קהל המאמינים.

■ שני הוגים יהודיים שנדונו בסדנה: הרב קלונימוס קאלמיש שפירא, האדמו"ר מפיאסצ'נא, פולין (1889-1943); ק. צטניק (יחיאל די-נור) (1909-2001), סופר יהודי וניצול שואה

בסכמה את ארבעת ימי הדיון פתחה פרופ' דינה פורת, ההיסטוריונית הראשית של יד ושם, בהגדרתו של פרופ' דן מכמן, ראש המכון והמופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן, ולפיה תאולוגיה אינה מסבירה את הדת אלא את החיים עצמם: "תאולוגיה היא חשיבה שיטתית על דת, אמונה, דעות, השקפות על העבר והעתיד, על טבע האדם, על בסיס עקרונות אמונה מסוימים, ומכאן שיש בה התייחסות לכל תחומי החיים".

הסדנה התקיימה בתמיכתה הנדיבה של קרן משפחת גוטוירט.

חדשות מהמכון הבין-לאומי לחקר השואה

הארגון האירופי EHRI מסייע לחוקרי שואה

■ **בסתיו השנה יגיעו ליד ושם שני עמיתי מחקר חדשים לתכנית העמיתים של EHRI – קימברלי פרטי-אלר ואיסטוון פאל אדם.** מטרת תכנית EHRI (European Holocaust Research Infrastructure) היא לבנות תשתית משותפת של חקר השואה באירופה. יד ושם שותף בניהול התכנית, והאיחוד האירופי ממן אותה. משנה זו התכנית מעניקה מלגות מחקר קצרות לחוקרים שמבקשים להשתמש בארכיון יד ושם בירושלים ועוד בארבעה ארכיונים באירופה.

פרטי-אלר עוסקת כעת במחקר לקראת כתיבת הדוקטורט בנושא "שיעורים באימה ומוות: מחקרים השוואתיים על הכשרתם של הרוצחים בשואה" באוניברסיטת קלרק במסצ'וסטס, ארצות הברית. הדיסרטציה של פרטי-אלר מנתחת את תהליכי הגיוס וההכשרה של השומרים במחנות הריכוז של הנאצים בשנים 1933 עד 1945. באמצעות בחינה מעמיקה של תולדות שלושת המחנות שבהם הוכשרו ותורגלו שלוש קבוצות שונות של מבצעי הפשע – דכאו, רוונסבריק וטרוניקי – המחקר בודק את השלב הקריטי בקריירה של כל אחד מ"המוציאים לפועל" ומספק פרשנות של היסודות הרגשיים והחברתיים של רצח העם בידי הנאצים.

פאל אדם עובד על הדוקטורט שלו באוניברסיטת בריסטול, בנושא "צופים אדישים ברצח העם – האומנם? תפקידם של מנהלי הבנייה בשואה בהונגריה". מחקרו מתבסס על חומרים ייחודיים שנאספו מיד לאחר מלחמת העולם השנייה: שאלונים שמילאו עובדי אחזקה וניקיון, תלונות שהוגשו נגדם ועדויות רשמיות רבות של דיירי הבתים.

סדנת ועידת התביעות ביד ושם

■ **בחודש יולי אירח המכון הבין-לאומי לחקר השואה את הסדנה השנתית, בת חמישה ימים, של תכנית הלימודים המתקדמים בתחום השואה על שם שאול קגן של ועידת התביעות.** עמיתי תכנית קגן – דוקטורנטים מגרמניה, מהונגריה, מאוקראינה, מפולין, מרומניה, מהולנד, מישראל, מקנדה ומארצות הברית – השתמשו בחומרים ארכיוניים שנחשפו בעת האחרונה כדי להמחיש ולהציג נושאים מעוררי מחשבה. דוגמה: יורי רדצ'נקו מאוקראינה בחן את רישומיו של הקה-גה-בה לשעבר במחקרו המתמקד בהשמדת יהודי אוקראינה; יון פופה מרומניה היה הראשון שאחז בידיו וחקר את מסמכי הכנסייה הרומנית האורתודוקסית, דבר שסייע לו בלימוד ההתפתחות ההיסטורית והסיבות העיקריות להכחשת השואה ברומניה; ואלה פלורסהיים מישראל דיברה על מחקרה על הסופרים שכתבו ביידיש במחנות העקורים.

עמיתי תכנית קגן קיבלו הזדמנות מיוחדת ליצור פרספקטיבה רחבה יותר של נושאי מחקרם, וכן של חקר ההיסטוריוגרפיה של השואה, באמצעות המשוב והדיון החשוב בהנחיית המדענים המובילים והחשובים בעולם בתחום חקר תולדות השואה. התרומה שקיבלו מחבריהם ומהפרופסורים לא רק העשירה את החוויה האקדמית המיוחדת, אלא גם אפשרה להם הרחבה של ממש במחקרם והאיצה את קצב כתיבת עבודות הדוקטורט של המציגים בסדנה. כמו כן קשרי העבודה שנוצרו בסדנאות נתנו לעמיתים גישה למחקרים והזדמנויות הוראה נוספות.

תכנית בין-לאומית לתואר שני בלימודי השואה

■ **מכון שטרוכליץ לחקר השואה באוניברסיטת חיפה ויד ושם ישתפו פעולה בשנת הלימודים הקרובה במסגרת תכנית חדשה לעידוד לימודי השואה בקרב צעירים בארץ ובחוץ לארץ.** המטרה המשותפת של שני המוסדות היא לטפח דור חדש של חוקרי שואה.

במסגרת הלימודים, שיימשכו שלושה סמסטרים, יקבלו הסטודנטים הכשרה מקיפה ומעמיקה בתחום חקר השואה: הכרת נושאי יסוד ודרכי המחקר של מקורות התקופה לגוניהם; הכרת ההיסטוריוגרפיה לגווניה; ומפגש עם דיסציפלינות מחקר שונות תוך מתן תשומת לב מיוחדת להיבטים היהודיים של השואה. חוקרי יד ושם ישתלבו בהוראה, בייעוץ ובהנחיה.

כמו כן התלמידים יגיעו ליד ושם ללמוד בסמינר בן שבוע ויכירו את האגפים השונים, באמצעות ימי התמחות בהם. החוקרים שיגיעו ליד ושם במסגרת תכנית עמיתי המחקר ישולבו אף הם במתן הרצאות על מחקריהם החדשים.

החוקר הבכיר והעורך הראשי של **יד ושם - קובץ מחקרים** ד"ר דוד זילברקלנג ילמד באוניברסיטת חיפה בסמסטר הראשון, ועמיתים נוספים מיד ושם, לרבות עמיתי המחקר שיתארחו במכון הבין-לאומי לחקר השואה, יהיו מרצים אורחים בתקופת הלימודים.

נוסף על כך, בשנת תשע"ג ירחיב יד ושם גם את מעורבותו בהוראת השואה בחוג להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב: בסמסטר הראשון ילמד ד"ר יואל זיסנויין, מנהל פרויקט השילוחים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה, ובסמסטר השני ילמד ד"ר זילברקלנג.

ספורטאים למופת

■ הקופץ למים בוב דנבום, שנות ה-30

■ **בוב דנבום נולד באמסטרדם ב-1909.** נוסף על כישרונו בציור, היה דנבום קופץ מצטיין למים. הוא זכה בפרסים רבים והיה אלוף הולנד.

בראשית הכיבוש הסתתר דנבום רוב הזמן בווילת סוף השבוע שלו באגמונד-בינן. לאחר מכן נטש את מקום המסתור שלו וב-1 בינואר 1943 נכנס למסתור בביתו של ידידו, המורה יאן קספר קליין. בהדרגה לקח קליין לביתו את כל בני משפחתו של דנבום ולבסוף הסתיר 17 יהודים בביתו. ב-28 במאי 1974 הכיר יד ושם ביאן קספר קליין חסיד אומות העולם.

סיפורי ההצלה המדהימים של דנבום וקליין מוצגים בשתי תערוכות מקוונות נפרדות אשר הפיקה לא מכבר מחלקת האינטרנט של יד ושם. "לאור העניין ותשומת הלב הרבים שזכו להם המשחקים האולימפיים בקיץ האחרון, החלטנו ליצור שתי תערוכות חדשות שמוקדשות לספורטאים יהודים, גברים ונשים, לפני השואה, ולחסידי אומות העולם שעסקו בפעילות ספורטיבית", מסבירה דנה פורת, מנהלת מחלקת האינטרנט. "זהו חלק מהמאמץ המתמשך שלנו שנועד להפוך את זיכרון השואה לרלוונטי בעיני הקהל המגוון המבקר באתר שלנו, וגם למי שעוקבים אחרי פרסומינו ברשתות החברתיות". צוות המחלקה אף דאג לפרסם בכל יום תמונות וסיפורים בפייסבוק ובטוויטר לפי הענף הספורטיבי של המשחקים האולימפיים באותו היום.

להלן לקט תמונות וסיפורים שמוצגים בתערוכות. הקוראים מוזמנים לבקר באתר האינטרנט של יד ושם כדי ללמוד ולראות עוד.

"משחק חייהם" – חסידי אומות העולם שהקדישו את חייהם לספורט

■ **תערוכה מקוונת זו (בשפה האנגלית) מציגה את סיפוריהם של חסידי אומות העולם שהקדישו את חייהם לספורט – ספורטאים מקצועיים, מאמנים, מורים וסופרים.** נשים וגברים אמיצים אלו, אשר סיכנו את חייהם כדי להציל יהודים בשואה, מגלמים את הרוח האולימפית האצילה הקוראת לספורטאים להקדיש את חייהם "לאחריות חברתית וכיבוד עקרונות היסוד של אתיקה אוניברסלית" (על פי האמנה האולימפית). עוד מידע ומקורות – לרבות יצירות אמנות, מסמכים, תמונות ועוד – מהווים ממד נוסף לסיפורים מרתקים אלו.

בלה סטולאר, כתב ספורט

■ **בלה סטולאר שימש כתב הספורט של העיתון *Nemzeti Sport* (הספורט הלאומי), עיתון הספורט הראשי של הונגריה.** בלה התמחה בשחייה ובאגרוף. בשנות ה-30 היו לסטולאר כמה ידידים יהודים.

ב-1943 גויס סטולאר לצבא ההונגרי. מכיוון שהיה אלוף הונגריה בסטנוגרפיה, קיבל תפקיד במטה הכללי של משרד הביטחון. שם הצליח להשיג מיני טפסים רשמיים ריקים וחותמות, ובשנת 1944 השתמש בהם כדי להציל יהודים רבים, בהם אווה דייק, עם הוריה, אחיה ובן דודה. סטולאר גם הקים קבוצת התנגדות מזוינת למלחמה בכובשים הגרמנים ובכוחות "צלב החץ" – הפשיסטים ההונגריים. הוא השיג מסמכים מזויפים ופקודות צבאיות מזויפות וסיפק מזון ונשק לחברי הקבוצה שהייתה מורכבת

■ בלה סטולאר ואווה דייק, 1942

בכל רחבי אירופה יהודים השתתפו, ואף התחרו, בענפי ספורט שונים. רבים מהיהודים המתועדים בתערוכה נספו בשואה

לאה גולדשטיין

"יהודים וספורט לפני השואה: רטרוספקטיבה חזותית"

■ **בחיי היהודים לפני השואה פרחו היצירה והתרבות, הדת והמסורת, חיי החברה והפוליטיקה.** תערוכה זו נותנת ביטוי חזותי לאחד הרבדים של התרבות היהודית המגוונת – יהודים ספורטאים. בכל רחבי אירופה יהודים השתתפו, ואף התחרו, בענפי ספורט שונים – אתלטיקה, אגרוף, אופניים, כדורגל, התעמלות, חתירה, טניס ועוד. רבים מהיהודים המתועדים בתערוכה זו נספו בשואה. לזכרם של כמה מאותם ספורטאים נמסרו דפי עד, ובתערוכה מובאים קישורים לדפי העד הללו.

■ נערות חותרות על הנהר סולה, אושוויינצ'ים, פולין, 1933. מימין: חוה דוכלויטר; משמאל: גיזלה באנד. שתי הנערות נרצחו בשואה. (יד ושם, ארכיון התצלומים)

חוה דוכלויטר לבית אקרמן הייתה חברת ויצ"ו. היא נרצחה במהלך גירוש. בנה מסר את התצלום ליד ושם.

גיזלה באנד נולדה באושוויינצ'ים שבפולין בשנת 1914 למנדל ולהלנה. לפני מלחמת העולם השנייה התגוררה באושוויינצ'ים, ובזמן המלחמה הייתה בטרנוב שבפולין. גיזלה נרצחה בשנת 1944 בטרנוב. מידע זה מבוסס על דף עד שמסר בן הדוד.

■ הקבוצות מכבי וילנה מפולין וקישפשט מבודפשט, וילנה, פולין, 1937. (יד ושם, ארכיון התצלומים, באדיבות המוזאון ההיסטורי המרכזי באסטוניה)

תמונה זו היא אחת התמונות שנמצאו לאחר השחרור בכיסיהם של היהודים שנרצחו במחנה קלוגה. רוב התצלומים צולמו בווילנה לפני המלחמה. קלוגה, מחנה העבודה הגדול ביותר באסטוניה, נבנה בקיץ 1943. רוב אסיריו הובאו מגטו וילנה באוגוסט ובספטמבר 1943. ב-19 בספטמבר 1944, ימים ספורים לפני ששחרר הצבא האדום את המחנה, רצחו הגרמנים ומשתפי הפעולה האסטוניים יותר מ-2,000 יהודים ביערות סמוכים למחנה. הם ניסו לכסות את הגופות, אבל לא הצליחו לשרוף לגמרי את כולן.

■ אטילה פטשאואר בתחרות סיוף, אמסטרדם, 1928. (יד ושם, ארכיון התצלומים)

אטילה פטשאואר נולד בבודפשט שבהונגריה ב-1904. הוא היה סייף אולימפי וזכה במדליית זהב קבוצתית ובמדליית כסף אישית באולימפיאדת אמסטרדם ב-1928 ובמדליית זהב קבוצתית באולימפיאדת לוס אנג'לס ב-1932. פטשאואר נרצח במחנה ריכוז בשנת 1943 בידי חברו לנבחרת האולימפית ההונגרית שהיה קצין במחנה. סיפורו של פטשאואר היווה השראה לסרטו של הבמאי אישטוואן סאבו, **סאנשיין**.

מעובדי כפייה יהודיים שהצליחו לברוח וחיילים בצבא ההונגרי שערקו. סטולאר נפל ב-25 בדצמבר 1944 בפשיטת כוחות "צלב החץ" לאחר הלשנה על קבוצת ההתנגדות שלו.

מריה הלנה פרידלנדר (ברון), מורה להתעמלות קרקע

■ **פול סיטרוין, צייר הולנדי ידוע ומורה לאמנות, היה חברו הטוב של הנרי פרידלנדר.** פרידלנדר, יהודי גם הוא, נולד בצרפת ועבד בהולנד בתור טיפוגרף ומעצב גרפי. ב-1940 נשא לאישה את מריה הלנה ברון, מורה להתעמלות קרקע מגרמניה שגרה בהולנד מאז 1931. הנישואין האזרחיים שלהם לא כובדו על פי חוקי נירנברג הגזעניים.

ב-28 באוגוסט 1942 הזהיר שוטר מקומי את סיטרוין שהוא עומד להיעצר. סיטרוין נמלט לביתה של מריה בעיר וסנאר בדרום הולנד, שם הסתתר בעליית הגג. בעלה של מריה הוסתר במקום אחר אך לאחר חודשיים חזר אליה והסתתר עד סוף המלחמה בחצר ביתם.

כדי שלא למשוך את תשומת לבן של הרשויות הגרמניות, מריה העמידה פנים שהיא תומכת נלהבת של הנאצים ואף נתנה שיעורי התעמלות לנשים גרמניות בביתה. בכסף שהרוויחה הצליחה לכלכל את בעלה ועוד כמה פליטים שהסתתרו בביתה, בהם פעיל ההתנגדות פול גורמו נפרז ואשתו היהודייה טרוד ילוביץ'. לאחר המלחמה עלו בני הזוג פרידלנדר לארץ.

■ מריה הלנה פרידלנדר עם בעלה הנרי פרידלנדר בביתם בווסנאר לפני המלחמה

חדשות

ממשלת הולנד תומכת בדיגיטיזציה של מסמכים על חסידי אומות העולם

■ **ב-27 באוגוסט חתמו יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו (מימין) ושגריר הולנד בישראל קספר ולדקמפ (משמאל) על הסכם, ולפיו תסייע ממשלת הולנד במימון הדיגיטיזציה של תיקי ארכיון שעניינם חסידי אומות העולם מהולנד.** "בזכות תהליך הדיגיטיזציה תהיה גישה קלה ונוחה יותר לחומרים המרתקים הללו לחוקרים, לבמאים, לסטודנטים ולאחרים המעוניינים ללמוד על האנשים יוצאי הדופן הללו שבחרו שלא לעמוד מהצד ובכך סיכנו את חייהם", אמר שלו.

נכון להיום, יותר מ-5,200 אנשים מהולנד הוכרו חסידי אומות העולם. מאגר הנתונים של חסידי אומות העולם מהולנד נמצא באתר יד ושם באינטרנט (www.yadvashem.org), עם נתונים על חסידי אומות העולם מהארצות הבלטיות ומברית המועצות לשעבר.

יד ושם, אז ועכשיו: לוח שנה לשנת תשע"ג (2012-2013)

■ **לוח שנה שולחני חדש בהוצאת יד ושם מציג רטרוספקטיבה חזותית של רשות הזיכרון לשואה ולגבורה לאורך השנים – מחווה לשישה עשורים של יצירה ועשייה בלתי פוסקות.** בצד תצלומים היסטוריים משנים עברו, הלוח מציג תמונות עכשוויות המתארות את התמורות הפיזיות, התרבותיות והרעיוניות שהתרחשו בהר הזיכרון. בשנת ה-60 להיווסדו יד

ושם מציע הזדמנות להרהר באבני הדרך, בהישגים ובשינויים מרחיקי הלכת שהתחוללו בזיכרון השואה ובהוראתה במרוצת השנים.

הלוח המיוחד הופק בתמיכתה הנדיבה של לי ליברמן ממלבורן באוסטרליה, ואפשר לרכשו בחנות הספרים והמזכרות של יד ושם.

ביקור האדמו"ר מסאסוב

■ **ביום שלישי כ' בתמוז (10 ביולי 2012) נערך ביד ושם, ביזמת שרה ברקוביץ והרב משה פיקסלר מפרויקט**

איסוף שמות קרבנות השואה בעולם התורני, ביקור מרשים ומרתק של האדמו"ר מסאסוב, הרב יוסף דוד טייטלבוים שליט"א מגני תקווה (בתמונה, במרכז), עם משפחתו וקבוצה מחסידיו.

את פני האדמו"ר מסאסוב קיבל מנכ"ל יד ושם נתן איתן. האדמו"ר סייר במוזאון לתולדות השואה במשך כמה שעות, בהדרכתו המקצועית והמקיפה של המדריך הרב שחר רחמני (מימין). האדמו"ר התעניין מאוד, עד לפרטי פרטים, במוצגי המוזאון, ואף העביר והחליף מידע היסטורי נרחב ומקיף על תקופות שונות בשואה, על פי מה שקיבל ושמע מעדויות שנמסרו לו ממשפחתו ומחסידיו ששרדו מהמלחמה.

התרגשות רבה הייתה בהיכל השמות כאשר הציג מנהל היכל השמות אלכסנדר אברהם לפני האדמו"ר דפי עד ותמונות של סבו ושל משפחתו המונצחים במאגר. בהמשך ביקר האדמו"ר בבית הכנסת, שם התעניין מאוד בתשמישי הקדושה המוצגים, ואף התפלל תפילת ערבית במקום. בביקור הוצגו לפניו המצגת "לכל איש יש שם" על עבודת הצוות החרדי בפרויקט איסוף שמות הנספים בשואה ומצגת על עבודת המדור החרדי בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

בסיום הביקור הוענקה לאדמו"ר חוברת שהפיק אגף הארכיונים, ובה מידע ורישומים על בני משפחתו שנספו בשואה.

במכתב התודה שנשלח מבית האדמו"ר נכתב: "כבוד האדמו"ר בטוח שביקור זה יוסיף נדבך נוסף לקירוב לבבות ולהידוק הקשר עם הציבור החרדי ולשיתוף פעולה פורה, כמו כן ישתדל הרבי להשפיע על הציבור למלא דפי עד למאגר השמות החשוב".

חדש ב-www.yadvashem.org

תערוכה מקוונת חדשה: "סיפורה של הקהילה היהודית בווירצבורג"

דנה פורת

■ **ערב עליית הנאצים לשלטון היו בווירצבורג, בירת פרנקוניה התחתית השוכנת כ-120 ק"מ מדרום מזרח לפרנקפורט על הנהר מיין, כ-2,000 יהודים.** זו הייתה קהילה של סוחרים ובעלי מקצועות חופשיים. היו בה מרכז רבני ומרכז לארגונים יהודיים, והיא הייתה מקום משכנו של בית המדרש למורים יהודים. בנובמבר 1941 שולחו בפעם הראשונה יהודים מווירצבורג למזרח. ביוני 1943 יצא הגירוש האחרון. מעטים שרדו.

במסגרת הפרויקט המתמשך "כאן יסופרו סיפוריהם" העלה יד ושם בעת האחרונה תערוכת

אינטרנט חדשה המספרת את סיפורה של הקהילה היהודית בווירצבורג. באמצעות תצלומים, עדויות, מסמכים ומכתבים אחרונים, התערוכה המרגשת מתארת את הקהילה לפני המלחמה, את גורלה בתקופת השואה (לרבות תצלומים מאלבומי הגירוש) ואת מאמצי הנצחתה.

התערוכה נוצרה בתמיכת ממשלת גרמניה.

הכותבת היא מנהלת מחלקת האינטרנט.

מאירועי יד ושם: יולי-ספטמבר 2012

ענת פרוז

ערב זיכרון לציון 70 שנה לשילוחם של יהודי פולין

■ **ב-31 ביולי התקיים ביד ושם ערב זיכרון לציון 70 שנה לשילוחם של יהודי פולין בשטחי הגנרלגוברנמן למחנות המוות בלז'ץ, סוביבור וטרבלינקה במבצע ריינהרד.** הערב התקיים בנוכחות עשרות ניצולי שואה ובני משפחתם באולם ההרצאות על שם אדמונד י' ספרא בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם ובהשתתפות שר החינוך גדעון סער, סגן שר התרבות והמורשת הלאומית של פולין פיוטר ז'וחובסקי, יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו וסגן יושב ראש מועצת יד ושם והחוקר ד"ר יצחק ארד.

באירוע הוקרנו קטעי עדויות של ניצולי השואה אליהו רוזנברג ואברהם בומבה על חייהם בטרבלינקה. בתכנית המוזיקלית (בתמונה) הושמעו היצירות **כל נדרי** מאת מקס ברוך ו**קדיש** מאת יוסי גרין בביצוע הקאמרטה הישראלית ירושלים, הטנור דודו פישר ומקהלת האנסמבל הקולי החדש. ניהול מוזיקלי: יובל בן עוזר, ניצוח: אלי יפה

הפרחת עפיפונים לזכרם של יאנוש קורצ'אק והילדים

■ **ב-5 באוגוסט נערך ביד ושם טקס אזכרה לציון 70 שנים לשילוחם של ד"ר יאנוש קורצ'אק (ד"ר הנריק גולדשמידט), סגניתו סטפה וילצ'נסקה וכ-200 ילדי בית היתומים שהיו תחת חסותם בגטו ורשה למחנה ההשמדה טרבלינקה, שם הושמדו כולם.** הטקס

התקיים בכיכר קורצ'אק ביד ושם בנוכחות ניצולי שואה וחברי האגודה על שם יאנוש קורצ'אק. נשאו דברים מנהלת בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה דורית נובק, חברת הנהלת המכון החינוכי הישראלי על שם יאנוש קורצ'אק דליה טאובר, המזכיר הראשון בשגרירות פולין בישראל אוליניק יאצק ונציג תנועת המחנות העולים טל מילר.

לקראת הטקס קיים בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה יום פעילות חינוכית לחניכים מסמינר הפתיחה של בוגרי המחנות העולים, ובו שמעו החניכים עדות של ניצול שואה. בסוף הטקס הופרחו עשרות עפיפונים בידי הניצולים והחניכים ברוח תפיסת עולמו הייחודית של יאנוש קורצ'אק כדי להעביר לעולם מסר חינוכי של כבוד, אהבה ושוויון זכויות (בתמונה).

אירוע לציון 70 שנים ל"וֶל ד'איב"

■ **70 שנים אחרי ה"וֶל ד'איב" (Vel D'Hiv) – המצוד הידוע לשמצה של יהודי צרפת שהתרחש ב-16 יולי 1942 – ציין יד ושם את האירוע בטקס זיכרון ובאירוע הנצחה.** בדוברים היו (בתמונה, במרכז) יושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו ושגריר צרפת בישראל כריסטוף ביגו. עוד נשאו דברים נשיא עלומים – האגודה הישראלית לילדים יהודים שהוסתרו בצרפת בתקופת השואה שלמה בלזם ונציג ארגון בני הנספים היהודים מצרפת רוברט שפירא. ד"ר שמחה אפשטיין מהאוניברסיטה העברית בירושלים נשא את ההרצאה המרכזית באירוע.

בנאום בפריז ב-22 ביולי לציון המצוד של 13,000 יהודי צרפת וגירושם למחנות ריכוז נאציים הודה נשיא צרפת פרנסואה הולנד כי צרפת נושאת באחריות ישירה למותם. "אף חייל גרמני לא השתתף במצוד של יולי 1942", הכריז הנשיא. "האמת היא כי הפשע הזה בוצע בצרפת, בידי צרפת". הולנד גם העלה על נס את גבורתם של "הגיבורים האלמונים" אשר הסתכנו במאסר או גרוע מכך בעת שהסתירו את שכניהם היהודים ואשר "אפשרו לשלושה רבעים מיהודי צרפת לשרוד".

אזכרה שנתית ליהודי רודוס וקוס

■ **האזכרה השנתית ליהודי רודוס וקוס שנספו בשואה התקיימה ב-7 באוגוסט בבית הכנסת ביד ושם.** האירוע נפתח בטקס הדלקת נרות בידי ניצולי שואה. נשאו דברים יושבת ראש מרכז הארגונים

של ניצולי השואה בישראל קולט אביטל (בתמונה), יושב ראש העמותה הארצית למורשת יהודי רודוס מריו סוריאנו ומנהלת מחלקת חסידי אומות העולם ביד ושם אירנה שטיינפלד. מנהל היחידה לטיפול בצעירים בעיריית חיפה אריה דרזי סיפר על פרויקט של בני נוער לשימור מורשת יהדות קוס. ליוותה את האירוע הזמרת בטי קליין.

"משיב הרוח"

■ **יותר מ-1,000 איש, בהם ניצולי שואה וראשי ארגונים, בהשתתפות שר המשפטים פרופ' יעקב נאמן, גדשו את אנדרטת הלוחמים היהודים והפרטיזנים ונהנו**

מהקונצרט השישי בסדרה "משיב הרוח – מצפת לירושלים", קונצרט מוזיקת נשמה יהודית שהתקיים ב-26 באוגוסט. בקונצרט השתתפו 55 נגנים מאוסטריה, מאוסטרליה, מארגנטינה, מארצות הברית, מברזיל, מישראל, מסין, מצרפת ומרוסיה ותלמידי הסמינר הבין-לאומי "קלרנית וכלי זמר בגליל", בניהולו המוזיקלי של המאסטרו גיורא פיידמן (בתמונה עם פרופ' נאמן), מחיה מוזיקת הכליזמרים בארץ ובעולם.

■■■

עוד אירועים ביד ושם

26 ביולי ■ אזכרה לקדושי קהילת דמביצה

12 בספטמבר ■ אזכרה לקדושי קהילת דזאלושיץ-סקלבמיז בישראל

13 בספטמבר ■ העצרת השנתית ומפגש בין-דורי לציון 68 שנים לחיסול גטו לודז'

20 בספטמבר ■ אזכרה ליהודי ליטא שנרצחו בשואה, לציון 69 שנים לחיסול גטו וילנה

23 בספטמבר ■ העצרת השנתית לציון 71 שנים לרצח היהודים בידי הנאצים על אדמת אוקראינה

הכותבת היא עוזרת הפקה במחלקת האירועים באגף ההנצחה וההסברה.

חדש בארכיונים

יד ושם מוביל בדיגיטיזציה של חומרי ארכיון

גיורא צווילינג

בשנים האחרונות יד ושם מפעיל את אחד ממערכי הדיגיטיזציה הגדולים והמתקדמים לסריקת מסמכים ארכיוניים בארכיונים היסטוריים בישראל. פרויקט הדיגיטיזציה נעשה בשיתוף פעולה בין אגף מערכות המידע ואגף הארכיונים ביד ושם, ובו נסרקים מדי שנה מיליוני עמודי מסמכים מאוספי יד ושם. הסריקה יוצרת עותק גיבוי ותאפשר להציג את המסמכים באופן דיגיטלי לקהל המבקרים ביד ושם וגם באינטרנט.

הידע והניסיון שנצברו ביד ושם בתחום זה הולידו קשרי עבודה עם ארכיונים שונים בארץ ובחו"ל שברשותם מסמכים מתקופת השואה, חלק ממחויבותו של יד ושם לגבות את כל המסמכים שנמצאים בעולם בתחום השואה. יד ושם מסייע למוזאונים ולבעלי אוספים ארכיוניים בהדרכה ובמתן שירותי דיגיטיזציה מתקדמים. כך נרקמו קשרים ענפים עם הארכיון הציוני, בית התפוצות, יד בן צבי ואחרים, וקשרים אלו מהווים בסיס לשיתוף פעולה הדוק ופורה עם מוסדות אלו בתחום התיעוד וההנגשה.

מערך הדיגיטיזציה של יד ושם מפעיל בשנה האחרונה שני פרויקטים חשובים של דיגיטיזציה של אוספי השואה: בארכיון יד יערי, ארכיונה של תנועת השומר הצעיר בקיבוץ להבות חביבה; ובארכיון בית טרזין השוכן בקיבוץ גבעת חיים.

יד ושם סרק עבור ארכיון יד יערי יותר מחצי מיליון עמודי מסמכים. בין היתר צולמו ארכיונו האישי של מרדכי שנהבי, מן האבות המייסדים של יד ושם, ארכיונו האישי של אבא קובנר וארכיון התצלומים של הפסל נתן רפפורט, יוצרה של אנדרטת גטו ורשה. עוד צולמו אלפי עמודים של מסמכים של השומר הצעיר מתקופת השואה.

שיתוף הפעולה של יד ושם עם ארכיונים שברשותם מסמכים מתקופת השואה מאפשר לארכיונים השונים להנגיש את המסמכים שלהם ביתר קלות לקהל הרחב ומבטיח יצירת עותק גיבוי. יד ושם מתכוון להמשיך ולתת שירותים דומים לאוספי שואה אחרים, גם בשנים הקרובות.

הכותב הוא ראש מדור הגיבוי באגף הארכיונים.

שני אוספים חדשים: ילדי המסתור מליטא ומחנה העקורים בברגן-בלזן

ליטל בר

בחודש יולי מסר ד"ר שלום אילתי לארכיוני יד ושם אוסף סיכומים ושאלונים המתעדים את סיפוריהם של 165 ילדים שהוסתרו בליטא בתקופת השואה. האוסף הוא פרי עבודתם של קבוצת מתנדבים ונמשכה שנים מספר. היזמה נולדה בסניף איגוד יוצאי ליטא בחיפה ונמשכה בכינוס שהתקיים באפריל 2000 שהשתתפו בו כ-400 איש. מאז ואילך המתנדבים אוספים ורושמים נתונים בקרב "ילדי מסתור" יוצאי ליטא בארץ ובחו"ל. המידע החדש משלים אוסף עדויות וידאו של חלק מאותם ילדים ניצולים שמסר ד"ר אליק פרץ באוקטובר 2011. ד"ר פרץ וד"ר אילתי נמנו עם ילדי קובנה, נמלטו מהגטו ב-1944 באותה סירה ומצאו מקלט במקומות שונים. לימים הם עצמם אספו נתונים על "ילדי מסתור" כמותם שניצלו ברחבי ליטא בזכות אצילותם של יחידים אמיצים.

באוסף השלם מצוי מידע רב – הן על חוויותיהם של הילדים הן על אודות מציליהם. "תיקי השאלונים, רשומות הסיכום וסרטי הווידאו נמסרים ליד ושם למשמרת – ביטוי סמלי לתודתנו האין-סופית למצילינו ברחבי ליטא אשר רק בזכות גבורתם האישית ומסירותם נותרנו בחיים", אמר אילתי.

האוסף החדש מצטרף ל-110,000 העדויות המצויות ביד ושם – עדויות שגבה יד ושם ועדויות או העתקי עדויות שגבו ארגונים ויחידים בארץ ובעולם.

עוד בחודש יולי נמסר ליד ושם ארכיונם האישי של רחל ורפאל אולבסקי ז"ל המתעד את מחנה העקורים בברגן-בלזן (האזור הבריטי בגרמניה) ואת פעילות ארגון שארית הפלטה ברגן-בלזן בישראל. את האוסף מסרו ילדיהם, יוכבד ריץ-אולבסקי ואריה אולבסקי.

רפאל אולבסקי נולד בשנת 1914 באושנצ'יני-קויאבסקי בפולין. בתקופת השואה הצליח לשרוד במחנות בונה-מונוביץ, אושוויץ וברגן-בלזן. עם השחרור היה פעיל מרכזי בשיקום החיים הציבוריים והתרבותיים של שארית הפלטה בגרמניה, ולאחר עלייתו לארץ פעל רבות להנצחת השואה. רחל אולבסקי לבית זלמנוביץ' נולדה בשנת 1921 בבנדין בפולין. בתקופת השואה הייתה אסירה במחנה בירקנאו וניגנה במנדולינה בתזמורת הנשים של אושוויץ. לאחר שחרורה ממחנה ברגן-בלזן פעלה לצד בעלה למען שיקום שארית הפלטה.

באוסף של רפאל ורחל אולבסקי חומר מקורי, ובו מידע רב על פעילותו של אולבסקי, על מחנה העקורים ועל פעילות הארגון בארץ. הוא מצטרף לאוספים הקיימים בארכיוני יד ושם שמתעדים את מחנה העקורים באזור הכיבוש הבריטי בגרמניה – ארכיון ברגן-בלזן על שם יוסף רוזנזפט וארכיונו האישי של הרב ד"ר צבי עזריה הרמן הלפגוט.

הכותבת היא מנהלת הפרויקט "לאסוף את השברים" באגף הארכיונים.

ראש ממשלת פולין מינה את אבנר שלו לסגן יושב ראש מועצת אושוויץ הבין-לאומית

בתחילת חודש ספטמבר מינה ראש ממשלת פולין דונלד טוסק את יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו לסגן יושב ראש מועצת אושוויץ הבין-לאומית.

את מועצת אושוויץ הבין-לאומית הקימה ממשלת פולין בשנת 2000, ותפקידה לייעץ לממשלת פולין בעניין שימורו ותפקודו של אתר ההנצחה במחנה אושוויץ ושל אתרי ההנצחה האחרים הנמצאים במחנות המוות בפולין.

המועצה מורכבת מ-21 חברים מפולין, מישראל, מארצות הברית, מבריטניה, מצרפת ומגרמניה, ובראשה עומד כיום חסיד אומות העולם, ההיסטוריון ושר החוץ לשעבר פרופ' ולדיסלב ברטושבסקי. כהונת חברי המועצה נמשכת שש שנים. ליושב ראש המועצה שני סגנים; לצדו של אבנר שלו מונתה ההיסטוריונית הפולנייה פרופ' ברברה אנגלקינג.

אבנר שלו: "ככל שחולף הזמן האתגרים בתחום שימורם של האתרים האותנטיים שבהם נעשה הרצח הולכים וגדלים, בעיקר לנוכח השאיפה שהם ישמשו כלי להנצחת השואה והוראתה ולעיצוב זיכרון השואה בדורות הבאים".

מבקרים ביד ושם: יולי-ספטמבר 2012

■ **בחודשים יולי-ספטמבר 2012 ערך יד ושם 173 סיורים מודרכים ליותר מ-2,300 אורחים רשמיים מישראל ומחו"ל.** עם האורחים נמנו ראשי ממשלה, שגרירים, אנשי צבא, מנהלי ארגונים ציבוריים ואנשי תקשורת. להלן מעט מן האורחים המכובדים שביקרו ביד ושם בשלושת חודשי הקיץ:

■ **נשיא האיחוד האירופי חוזה מנואל ברוסו** סייר במוזאון לתולדות השואה ב-9 ביולי. לאחר טקס אזכרה באוהל יזכור וביקור באנדרטת "יד לילד" נפגש ברוסו עם יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו.

■ **ראש ממשלת טונגה לורד טואיוואנקאנו** ביקר ביד ושם ב-7 באוגוסט.

■ **שר החוץ של אנגולה ד"ר ז'ורז' רבלו צ'יקוטי** (במרכז) סייר במוזאון לתולדות השואה בהדרכתו של מנהל הספריות ביד ושם ד"ר רוברט רוזט (מימין).

■ ב-8 באוגוסט ביקרו ביד ושם **עובדי הנהלת חברת אל על**, בראשות מנכ"ל החברה אליעזר שקדי (שני משמאל). המבקרים סיירו במרכז הצפייה, במוזאון לאמנות השואה ובבקעת הקהילות (בתמונה) והשתתפו בטקס זיכרון באוהל יזכור.

■ **מלך שבט האשנטי בגאנה אוטומפו אוסיי טוטו** סייר במוזאון לתולדות השואה ובהיכל השמות בביקורו ביד ושם ב-17 ביולי.

■ **ראש ממשלת בולגריה בויקו בוריסוב** (במרכז) ביקר ב-11 בספטמבר ביד ושם, בראש משלחת של 12 שרים. את המשלחת קיבלו מנכ"ל יד ושם נתן איתן (משמאל) וסגנית מנהלת אגף המוזאונים והאוצרת הבכירה לאמנות יהודית שן-דר (מימין).

■ בביקורו ביד ושם ב-7 באוגוסט השתתף **שר החוץ של אוסטרליה בוב קאר** בטקס אזכרה באוהל יזכור.

■ ב-17 ביולי סייר **נשיא הונגריה יאנוש אדר** במוזאון לתולדות השואה ובגן חסידי אומות העולם.

■ **שר החוץ של איטליה ג'וליו טרצי** ביקר ביד ושם ב-5 בספטמבר. בביקורו בהיכל השמות אמר השר טרצי: "הטרגדיה הנוראית של השואה והשפל המוסרי שמתועדים ביד ושם חייבים להיות חלק מהזיכרון הקולקטיבי, תוך מחויבות נחושה לפעולה".

■ **יושב ראש הפרלמנט של שוודיה פר וסטרברג** (מימין) ביקר ביד ושם ב-17 ביולי וסייר במוזאון לתולדות השואה בהדרכתה של סגנית מנהלת אגף המוזאונים והאוצרת הבכירה לאמנות יהודית שן-דר (משמאל).

יד ושם אבל על מותו של אלי זבורובסקי

יושב ראש האגודה האמריקנית הקדיש את חייו לזיכרון השואה

יד ושם מרכין ראש ואבל על מותו של ניצול השואה והתורם ליד ושם אלי זבורובסקי ז"ל, המייסד ויושב הראש של האגודה האמריקנית למען יד ושם, שתרם רבות לזיכרון השואה ולהוראתה לדורות הבאים.

"אלי זבורובסקי הוא חבר יקר, שותף נאמן אשר הקדיש את חייו למען זיכרון השואה ולמען יד ושם", אמר יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו. "מגיל צעיר היה אלי חדור בערכים של ישרה, חריצות ואחריות, וכן במורשת ציונית חמה שהנחילו לו הוריו. עקרונות אלו הניעו אותו להבטיח לא רק את עתיד משפחתו, אלא גם את עתיד הנצחת זיכרון השואה והחינוך בנושא השואה למען הדורות הבאים. הוא היה מניצולי השואה הראשונים ששמו מטרות אלו במרכז השיח הציבורי והפך את החתירה המתמדת לבניית הקשר בין אירועי העבר לתקווה לעתיד למשימת חייו. הלהט הבוער של אלי לממש מטרה זו הביא לידי ייסודה של האגודה האמריקנית למען יד ושם לפני 31 שנה, ואותה הוא טיפח עד יומו האחרון. חזונו החלוצי ומנהיגותו מעוררת ההשראה הניבו פעילויות הנצחה ענפות כמו הפרויקט הייחודי של האגודה האמריקנית – הקמת בקעת הקהילות והאנדרטה ללוחמים ולפרטיזנים ביד ושם. בהנהגתו הייתה האגודה האמריקנית לשותפה אסטרטגית בתכנית הפיתוח של יד ושם בסוף מאה ה-20 ובתחילת מאה ה-21, שבה נבנה המכלול המוזאוני החדש. בזכות פועלו היה הקשר בין האגודה האמריקנית לבין יד ושם אמיץ והדוק. הישגים אלו מעידים על מסירותו העליונה של אלי זבורובסקי ועל הזדהותו העמוקה עם יד ושם ומטרותיו".

אלי זבורובסקי נולד בשנת 1925 בזארקי בפולין. אביו נרצח בשואה בידי פולני, ואלי הצליח לשרוד מהשואה עם אמו, אחותו ואחיו הצעיר ועם משפחת דודו בעזרת שתי משפחות פולניות – פלאצ'ק וקולאץ' – שהסתירו אותם ולימים הוכרו חסידי אומות העולם.

אלי זבורובסקי היה לחלוץ בתחום זיכרון השואה: ב-1963 הוא ארגן את יום הזיכרון לשואה הראשון בארצות הברית, מ-1969 הוא חבר בהנהלת יד ושם, וב-1970 הוא ייסד את הפדרציה האמריקנית של הלוחמים היהודים, אסירי המחנות וקרבנות השואה – ארגון הגג הראשון של כל ארגוני הניצולים. ב-1974 הוא ייסד את **גבורה והתנגדות**, כתב העת הוותיק ביותר בשפה האנגלית המוקדש כולו לשואה. באותה שנה ייסדו בני הזוג זבורובסקי את הקתדרה הבין-תחומית ללימודי השואה ולמחקר השואה ב"ישיבה יוניברסיטי", המפעל האקדמי הראשון מסוגו.

בשנת 1981 ייסד אלי את האגודה האמריקנית למען יד ושם ושימש יושב הראש שלה במשך יותר מ-30 שנה, עד יום מותו. בית הקהילות, המרכז מידע על קהילות יהודיות לפני המלחמה בבקעת הקהילות ביד ושם, מומן בנדיבותם של אלי ורעייתו המנוחה דיאנה. אלי שימש נאמן בקרן הזיכרון לתרבות יהודית ובוועד הפועל של ועידת התביעות. במנהיגותו הנמרצת הייתה האגודה האמריקנית הראשונה בארגוני השואה שייסדה מנהיגות צעירה ועודדה את בני הדור השלישי להיות מעורבים בהנחלת זיכרון השואה.

אלי היה נשוי לדיאנה שנפטרה ב-2004, אב ללילי זבורובסקי-נווה ומורי זבורובסקי וסב לשבעה נכדים. בחודש יולי 2006 הוא נשא לאישה את ד"ר אליזבת מונדלק, ניצולת שואה מצ'נסטוכובה שבפולין. יהי זכרו ברוך.

משה זנבר ז"ל

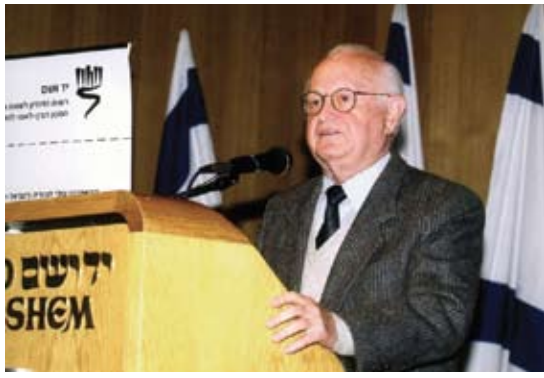

יד ושם מרכין ראש ואבל על מותו של ניצול השואה משה זנבר, ממקימי מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל וחבר מועצת יד ושם שהלך לעולמו בתחילת אוקטובר 2012.

יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו: "משה זנבר היה איש אשכולות ומנהיג כלכלי. הוא סימל במידה רבה את היכולת של שורדי השואה לא רק לחזור לחיים, אלא אף להיות בין מי שקידמו והובילו את החברה הישראלית בכל התחומים. עומדת לו זכות עצומה על שהשתתף בעיצוב המדיניות הכלכלית של מדינת ישראל. משה זנבר ראה בהנחלת זיכרון השואה ערך חינוכי ומנהיגותי והיה מהניצולים הראשונים שכתבו ספר זיכרון, ובו הוא חלק את סיפורו האישי בשואה עם הדור הצעיר".

משה זנבר (זנדברג) נולד בשנת 1926 בק'צקמט בהונגריה. במרץ 1944, כשכבשו הגרמנים את הונגריה, גויס משה בן ה-18 לפלוגות העבודה של הצבא ההונגרי ולאחר מכן הוסגר לגרמנים. הוריו של זנבר נרצחו בשואה, והוא שרד במחנות דכאו ומילדורף-ואלדלאגר. במרץ 1948 הגיע זנבר לארץ ישראל, בעיצומם של קרבות מלחמת העצמאות. לאחר אימונים קצרים הגיע לחזית לטרון, שם נפצע קשה בקרב. לאחר שחרורו מצה"ל בשנת 1949, למד זנבר כלכלה באוניברסיטה העברית. הוא שימש בתפקידים ממשלתיים בכירים בתחומי הכלכלה, בהם שר המסחר והתעשייה בפועל ונגיד בנק ישראל. הוא היה נשיא לשכת המסחר הבין-לאומית בארץ וחבר בהנהלת לשכת המסחר העולמית ואף הוזמן לייעץ לאגף התקציבים של האו"ם. זנבר הקדיש זמן רב לפעילות למען ניצולי שואה ושימש בין השאר יושב ראש מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל ויושב ראש הוועד המנהל של ועידת התביעות.

ידידים ברחבי העולם

ארצות הברית

■ התערוכה הנודדת של יד ושם "אין משחקים ילדותיים" על ילדים יהודים בתקופת השואה הוצגה במרכז רוג'רס להוראת השואה באוניברסיטת צ'פמן באורנג' שבקליפורניה. במרכז נמצאת הספרייה על שם **סלה** ו**אהרון סמואלי** לזכר השואה שתרמו **סוזן** ו**הנרי סמואלי** לכבוד הוריו של הנרי אשר שרדו מהשואה.

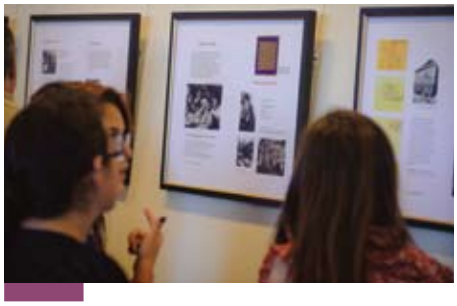

צילום: ניל הס

■ אל ביקורו של **מילטון מלץ** במוזאון לאמנות השואה ביד ושם התלוותה מנהלת אגף המוזאונים **יהודית ענבר** (מימין). השניים דנו בתצוגות מוזאוניות בנושא השואה. מילטון ואשתו **תמר** תרמו את מוזאון מלץ למורשת יהודית בקליבלנד באוהיו.

■ בביקור חוזר ביד ושם הצטרפו ל**ליאונרד פיינשטיין** (משמאל) בנו **ג'ף** (שני מימין) ונכדו **אנדרו** בן ה-16 (מימין). השלושה סיירו באנדרטת "יד לילד" עם סגנית מנהל האגף לקשרי חוץ **שרי גרניצה** (שנייה משמאל).

■ התורמים ליד ושם **מרילין** ו**ג'ק בלז** (משמאל) הסירו את הלוט מעל לוח ההוקרה למשפחת בלז אשר פרסה את חסותה על ספריית יד ושם, האוסף הגדול והמקיף ביותר בעולם של פרסומים בנושא השואה. ליוו אותם בתם וחתנם, התורמים ליד ושם **יאן** ו**אנדי גרובמן** (מימין).

■ התורמים ליד ושם **ברני** ו**חנה רובינשטיין** (שלישי ורביעית משמאל), נשיאת הקונגרס האמריקני של ניצולי שואה בבוורלי הילס, ביקרו ביד ושם עם בני משפחתם.

■ יד ושם אבל על פטירתו של תורם יד ושם **יעקב טננבאום ז"ל**, ניצול גטו קרקוב ומחנות הריכוז פלשוב ומאוטהאוזן ותורם מסור ליד ושם.

לאחר השואה עבר יעקב לניו יורק ועם אשתו לולה בנה מחדש חיים של עשייה ויצירה בתחום המשפחה, הקהילה והפילנתרופיה. חוש ההומור שלו, החשיבה החיובית שלו ונדיבות לבו היו מסימני ההיכר הבולטים שלו. הוא היה תומך נלהב של ישראל ועמד מאחורי אירועי התרמה רבים למענה בארצות הברית. בסופו של דבר עלה ארצה בגיל 81. יעקב היה ממייסדיה של אגודת ידידי קרקוב החדשה בניו יורק ותורם מסור ליד ושם, מתוך אמונה כי לזיכרון השואה ולחינוך חשיבות עליונה. הוא נולד בקרקוב בשנת 1923 ונפטר בירושלים ב-22 ביוני 2012. הוא הותיר אחריו שתי בנות, שני חתנים, חמישה נכדים ושלושה נינים.

■ **ליאון** ו**הלינה קליינר** הגיעו עם ילדיהם ונכדיהם ליד ושם כדי לספר להם את סיפור מסע ההישרדות שלהם בתקופת השואה. המשפחה ביקרה בגן חסידי אומות העולם וחלקה כבוד ל**הריצאי** ו**הניה טימוש** אשר סיכנו את חייהם כדי להציל את ליאון בשואה.

קנדה

■ **פרד ווקס** (במרכז), חבר הנהלת **אגודת ידידי יד ושם בקנדה**, ביקר ביד ושם ב-30 באפריל עם משלחת של קרן קימת לישראל – **ג'וש קופר**, **סטיוארט סוקוניץ**, **אנדרו פיליפס**, **אלן גרינברג**, **ג'ורדן רובינס**, **ג'ף רוס**, **ג'ון רודי** ו**ג'ורג' גרוסמן**.

■ התורמים **הווארד טננבאום**, נשיא קרנות הון טריטן, ואשתו **קרול** הסירו את הלוט מעל לוח ההוקרה על תרומתם הנדיבה למעבדה לשימור תצלומים באגף הארכיונים.

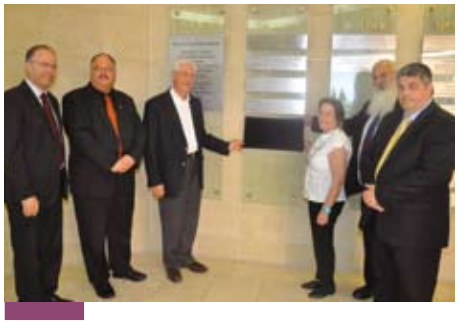

ידידים ברחבי העולם

■ משלחת של אנשי מקצוע צעירים מ-MAGBIT-UJA קנדה ביקרה ביד ושם ב-10 באוגוסט. באורחים היו **דוד אלברט**, **זאק לזברג**, **לי ברגר**, **מאט כהן**, **ראיין כהן**, **ארי דיימונד**, **שיין פנטון**, **ג'וש פינקלשטיין**, **ג'יימי פירסטן**, **מיץ' פריד**, **נח גולדשטיין**, **ג'פרי קימל**, **מייקל קימל**, **יצחק לנגלבן**, **סם לנגלבן**, **אדם מנקס**, **מאט ניסקר**, **שאול רוזנבאום**, **דניאל סילבין**, **דוד סילבין**, **אדם ספירס**, **ג'ון טקץ** ו**ג'וש ז'גדנסקי**.

■ **אודרי גוט** ו**פרד גוט** חגגו את בר המצווה של אחיינם **וויליאם בלפורד** ואת בת המצווה של אחייניתם **שרה בלפורד** ביד ושם ב-29 ביולי. מימין לשמאל, בשורה העליונה: וויליאם בלפורד, שרה בלפורד, **אמה בלפורד** ו**קרלי בלפורד**; בשורה התחתונה: **דוד בלפורד**, אודרי גוט, **קית' מייקל**, **ג'ס גוט**, **ביל גוט**, **ג'ני בלפורד**, **קלאודיה לאור**, **שונה גוט**, **בנג'מין גוט** ופרד גוט

■ משפחת בן שושן ציינה את בר המצווה של **דניאל** ביד ושם ב-5 באוגוסט. דניאל השתתף בתכנית בר המצווה של יד ושם. מימין לשמאל, בשורה העליונה: **שון מנדל**, **דין מנדל**, **ג'וזף מנדל** ו**אלן מנדל**. בשורה התחתונה: **לורן שוגר**, **טליה בן שושן**, **מוניקה בן שושן**, דניאל בן שושן, **חיים בן שושן**, **אשלי מנדל**, **אנדראה מנדל**, **פולי מנדל**, **ג'יליאן מנדל**, **הולי מנדל**, **דיאן מנדל** ו**אמילי מנדל**.

■ יד ושם אבל על פטירתו של **דוד שמושקוביץ ז"ל**, ניצול שואה ופרטיזן, מייסד אגודת ידידי יד ושם בקנדה אשר תרם שנים רבות למען יד ושם.

בעת פלישת הנאצים בשנת 1941 התגורר דוד עם משפחתו בעיירה יהודית קטנה בפולין (כיום בבלרוס). לאחר שהסתתר אצל שכנים לא יהודים במשך כמה שנים, הצטרף דוד לקבוצת הפרטיזנים ספרטק וסיכן את חייו כדי לעזור לאחרים. לאחר המלחמה עבר דוד לקנדה, הקים את חברת ההשקעות סטיל ואלי בע"מ בטורונטו והיה נשיאה. הוא היה תומך נלהב בהוראת השואה ובהנצחת זיכרון השואה וסייע בבניית קיר הזיכרון לשואה של האגודה הקנדית בפארק ארל ביילס בטורונטו שחקוקים בו שמותיהם של 1,000 קרבנות שואה וניצולים. הוא גם השתתף בכתיבת ספר זיכרונות על השואה, **מקרבנות למנצחים**, עם פיטר סילברמן ופיטר שמושקוביץ. דוד ואשתו לובה תרמו בנדיבות לארגוני צדקה רבים. משפחתו ותרומותיו הרבות ימשיכו לשאת את מורשתו.

■ יד ושם אבל על פטירתו של ניצול השואה **הנרי ז'גדנסקי ז"ל**, תורם מסור שהקדיש את חייו להנצחת זיכרון השואה.

הנרי נולד ברדום בפולין בשנת 1925. במלחמת העולם השנייה הוא שרד במשך שש שנים במחנות ריכוז ובצעדות המוות. לאחר המלחמה עבר לטורונטו בקנדה. בשנת 1950 הקים את חברת Nu-Mode שהייתה ליצרנית השמלות הגדולה ביותר בטורונטו. ספר הזיכרונות של הנרי, **אסור שזה יקרה שוב**, יצא לאור בשנת 1998.

הנרי הלך לעולמו ב -15 ביוני, אך ימשיך לחיות בלבם של ארבעת ילדיו ו-14 נכדיו.

אוסטרליה

■ הבעלים של TMG Developments ו-*The Australian* *Jewish News* **רוברט מגיד** מסידני (שני משמאל) ביקר במוזאון לתולדות השואה ב-18 ביוני עם רעייתו **רות** (משמאל), בתו ונכדיו.

■ יושב ראש קרן ההשקעות הפיננסית לטיטיוד בע"מ **גארי זאמל** (מימין), אשתו **קארין** ומשפחתם המורחבת ערכו טקס בר מצווה לאחיינם **בוב דאלי** בבית הכנסת של יד ושם ב-29 ביוני. האורחים גם סיירו במוזאון לתולדות השואה.

■ **מיכאל דנקל** (מימין) ביקר ביד ושם ב-10 ביוני וערך דיונים בנושא עבודתה של קרן אוריון עם יד ושם. לאחר מכן הוא סייר סיור "מאחורי הקלעים" באגף הארכיונים של יד ושם בהדרכת מנהל אגף הארכיונים ד"ר **חיים גרטנר** (משמאל).

בריטניה

■ **מייקל ג'י** (במרכז), העומד בראש קרן הצדקה על שם ארצ'י שרמן שתרמה רבות ליד ושם, ביקר ביד ושם ב-12 ביוני. הוא סייר סיור "מאחורי הקלעים" באוסף החפצים ונפגש עם יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו**.

■ התורמים ליד ושם **גייל וקולין הלפרן** (שלישית ורביעי משמאל), מלווים ביושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו**, הסירו ב-20 באוגוסט את הלוט מעל לוח ההוקרה שהותקן לכבודם בכניסה לאגף הארכיונים. משפחת הלפרן תומכת בנדיבות בפרויקט להצלת זהותם של קרבנות שואה יחידים באמצעות יצירה של תיקים וירטואליים מקוונים אישיים.

■ אל יושב ראש מגבית בריטניה ומועצת המנהיגות היהודית, מנכ"ל חברת Xstrata **מיק דייוויס** (חמישי מימין), התלוו אשתו **ברברה** (שישית משמאל) ובני משפחתו לסיור במוזאון לתולדות השואה ובאנדרטת "יד לילד" ב-18 ביוני.

■ המייסד ויושב הראש של חברת מוצרי לין וחבר המסדר הבריטי **אייבור זיגמונד טייפנברון** (במרכז) ביקר במוזאון לתולדות שואה ביד ושם בלוויית רעייתו **אוולין** (משמאל). בביקורם באגף הארכיונים של יד ושם הוצגו לפני אייבור העתקים של מסמכים הנוגעים לסבו **זיגמונד** ז"ל שעל שמו הוא קרוי ואשר נרצח במחנה בוכנוולד.

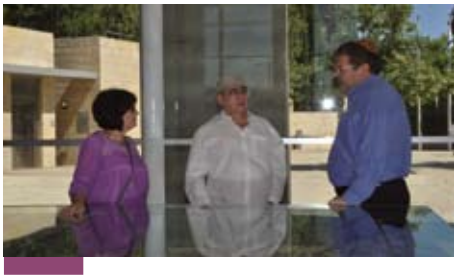

■ ארוחת הערב השנתית של **אגודת ידידי יד ושם בבריטניה** התקיימה במוזאון המלחמה האימפריאלי בלונדון. באירוע היה דיון פנימי בין **ג'ון ברקו**, הדובר היהודי הראשון של בית הנבחרים, ו**דייוויד פינקלשטיין**, העורך בפועל של עיתון "הטיימס". מימין לשמאל: **אשלי רוגוף**, מחבר הנאמנים של האגודה הבריטית, יושב ראש האגודה **סיימון בנטלי**, ג'ון ברקו ודייוויד פינקלשטיין

ליכטנשטיין

■ יד ושם מתאבל על פטירתו של **פריץ באום ז"ל**, מייסד אגודת ידידי יד ושם בליכטנשטיין, שהלך לעולמו ב-9 ביוני 2012 בתום מאבק ממושך במחלה. פריץ היה ידיד אמת, תומך מסור ומעמודי התווך של מועצת האגודה. יהי זכרו ברוך.

צרפת ובנלוקס

■ בחודש יולי ביקר יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** (שני מימין) במוזאון לגיון הכבוד בפריז כדי להציב בתערוכת הקבע של מדליות מכל רחבי העולם את המדליה ואת התעודה שהוענקו לחסיד אומות העולם הארכיבישוף המנוח של טולוז, **מונסיניור ז'ול-ז'ראר סליאז'**. הקנצלר הראשי של המסדר הלאומי הצרפתי של לגיון הכבוד **גנרל ז'אן-לואי ג'ורג'לין** (מימין) אירח את אבנר שלו, ושגריר ישראל בצרפת **יוסי גל** (שני משמאל) ומנהלת דסק צרפת ובנלוקס באגף לקשרי חוץ ביד ושם **מירי גרוס** (משמאל) ליוו אותו בטקס.

■ ב-25 ביולי ביקר נשיא מוזאון השואה בצרפת הברון **אריק דה רוטשילד** (במרכז) ביד ושם ונפגש עם יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** (משמאל), מנהל אגף הארכיונים ד"ר **חיים גרטנר**, מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם **אירנה שטיינפלד**, מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** ומנהלת דסק צרפת ובנלוקס באגף לקשרי חוץ ביד ושם **מירי גרוס** (מימין). בעקבות המפגש נבחנו אפשרויות להעמיק את שיתוף הפעולה בין פריז לירושלים בתחום התיעוד והחינוך, וכן לחזק את שיתוף הפעולה בתחומים אחרים.

ידידים ברחבי העולם

גרמניה

■ התערוכה הנודדת של יד ושם "עמדי ניצבים כאן בשעה זו שישה מיליון קטגורים: 50 שנה למשפט אייכמן" הוצגה בפעם הראשונה בגרמניה בבית המשפט המחוזי הגבוה של דיסלדורף (OLG). תערוכה חשובה זו, שהצגתה בגרמניה התאפשרה בזכות נדיבותם של נותני חסות שונים, ובהם משרד המשפטים של גרמניה ומשרד המשפטים במדינת צפון ריין-וסטפליה, תמשיך לנדוד ולהיות מוצגת בכמה ערים בגרמניה בחודשים הקרובים ולהגיע לקהלים רחבים. מימין לשמאל: מנהל דסק שווייץ, ארצות דוברות גרמנית באגף לקשרי חוץ **אריק רב און**, העוזר המיוחד לתובע הכללי במשפט אייכמן **מיכאל גולדמן גלעד** ואשתו, נשיאת בית המשפט לערעורים **אן-ג'וזה פאולסן** ושר המשפטים של מדינת צפון ריין-וסטפליה **תומס קוטשאטי**

ברזיל

■ **סוזי**, **ג'ונתן** ו**אלי הורן** סיירו סיור מיוחד באגף הארכיונים של יד ושם עם מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** (משמאל).

מקסיקו

■ אל ביקורה של משפחת לניאדו ביד ושם לציון בר המצווה של בנם **דוד לניאדו** (במרכז) התלוותה מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ומיאמי **פרלה חזן** (מימין).

■ משפחת משנה-גרזה ביקרה ביד ושם לציון בר המצווה של בנם ואחיינם **יצחק גרז** (חמישי מימין). הצטרפו אליהם **פרלה חזן** ו**שעיה בן יהודה** (מימין), מנהל האגף לקשרי חוץ.

■ המשפחות ששון וחפיף נפגשו עם **פרלה חזן** בביקורן ביד ושם לציון בר המצווה של בנם **נסים ששון-חפיף** (במרכז).

■ **ג'ני** ו**דוד סרור** (שלישית משמאל ושני מימין) ציינו ביד ושם עם משפחותיהם את בר המצווה של נכדם **אהרן ארף** (שישי משמאל) והשתתפו בטקס הסרת הלוט מעל לוח ההוקרה לכבוד נכדיהם.

צ'ילה

■ התורמים ליד ושם וניצולי השואה **דוד** ו**שרה מריסיה פוירשטיין** ביקרו ביד ושם ביולי עם משפחתם. דוד, נשיא **אגודת ידידי יד ושם בצ'ילה**, בירך את מפקד הגדוד **יוחאי רותם** בנאום קצר שנשא לפני קבוצת קצינים בביתן ה-VIP שתרמו דוד ומריסיה לזכרם של בני משפחתם שנספו בשואה.

קוסטה ריקה

■ משפחת אייזנמן ביקרה בעת האחרונה ביד ושם.

ונצואלה

■ בביקורם האחרון ביד ושם התלוותה לבני משפחת דרוויש מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ומיאמי **פרלה חזן**.

■ משפחת קורנבלות' ביקרה ביד ושם לציון בר המצווה של הבנים **משה** (שישי מימין) ו**אהרן** (תשיעי מימין) וכדי להשתתף בהסרת הלוט מעל לוח ההוקרה לכבודו של **משה קורנבלות**' ז"ל.

מיאמי

■ **נירה מאיר** (במרכז), ילידת ונצואלה, ביקרה ביד ושם עם בתה **מארי** (משמאל) ונכדה **אדוארדו** (מימין).

פנמה

■ אל **מוטי זריהן** (שני מימין) הצטרפה מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ומיאמי **פרלה חזן** בביקורו ביד ושם לציון בר מצווה במשפחתו.

הדסק הנוצרי בשיתוף ה-ICEJ

■ במסגרת "שתיל" – תכנית הנוער של **השגרירות הנוצרית הבין-לאומית ירושלים (ICEJ)** – הגיעה קבוצה של בני נוער מכל רחבי העולם ליד ושם ליום פעילות. הקבוצה ביקרה במוזאון לתולדות השואה, באגף הארכיונים של יד ושם, במוזאון לאמנות השואה ובתערוכה על משפט אייכמן, כל זאת בהדרכתה של **ליז אלסבי** מבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

הצטרפו לחוג ידידי יד ושם היום!

■ בתקופה זו של חוסר ודאות כלכלית ומעשי אנטישמיות גוברים ברחבי העולם, יד ושם מכפיל את מאמציו להנציח את זיכרון השואה ולהנחיל את משמעותה האוניברסלית. יד ושם מודה לכם על תרומתכם לפעילויות ההנצחה, התיעוד, המחקר והחינוך שהוא מקיים ומקדם בברכה את התומכים החדשים מהארץ ומהעולם המצטרפים לחוג ידידיו.

■ **כדי לתרום* באמצעות כרטיס אשראי או באמצעות המחאה, יש לפנות לכתובת זו:**

אגודת נאמני יד ושם בישראל
יד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
ת"ד 3477 ירושלים 91034
טלפון: 02-6443417/8
פקס: 02-6443419

אתר יד ושם: www.yadvashem.org

דואר אלקטרוני: Israel.society@yadvashem.org.il

*התרומה ליד ושם מוכרת לצורכי מס על פי סעיף 64 א' לפקודת המס.

פרסומים חדשים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה

חורבן יהודי אירופה (3 כרכים)
ראול הילברג
עורכי המהדורה העברית: דוד בנקיר ובלה גוטרמן
בשיתוף מכון בן-גוריון לחקר ישראל
~~398~~ ש"ח 298 ש"ח

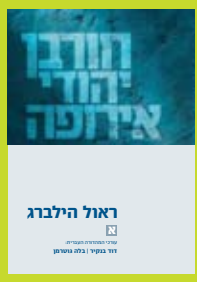

■ ספר יסוד בחקר השואה המבהיר את התהליך שהוביל להשמדת יהודי אירופה. שלושת הכרכים המרשימים המבוססים על תיעוד עשיר ומקיף מביאים ניתוח מפורט מאוד של האופן שבו בוצעו הצעדים הבסיסיים ברצף ההרס בכל שטח השליטה הגרמנית – הגדרה, נישול, ריכוז והשמדה.

"עם מותו של ראול הילברג אבד לנו אחד 'האבות המייסדים' בתחום חקר השואה ומחברו של הספר החשוב והמכונן ביותר בתחום הזה [...] בהקדמה למהדורת 1961 כתב הילברג כי 'השמדת יהודי אירופה טרם נקלטה כאירוע היסטורי'. לא היה איש שעשה לשינויו של מצב עניינים זה יותר מראול הילברג" (כריסטופר ר' בראונינג, "ראול הילברג", **יד ושם – קובץ מחקרים**, ל"ה:2 [תשס"ח]).

"[...] כל אדם העוסק בחקר השואה מבין שלו הוענק פרס נובל בתחום, הילברג היה האדם הראוי ביותר לקבלו. אלו הן איכויותיו של האיש ועבודתו" (מיכאל ברנבאום, *The Jewish Daily Forward*, גיליון 10, אוגוסט 2007).

"הספר חולש על מערך עצום של מקורות, ובהם מקורות מארכיונים בגרמניה, בישראל ובארצות הברית. הספר מאורגן להפליא, והמחקר יסודי ומוקפד. כל המידע מלווה בהערות שוליים, והוא בהיר וקריא" (דוד ויימן, *New York Times*, 11 באוגוסט 1985).

יד ושם – קובץ מחקרים, מ:1
עורך: דוד זילברקלנג
~~80~~ ש"ח 60 ש"ח

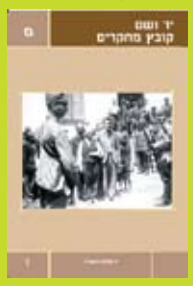

■ הכרך הזה מוקדש לזכרו של ליאון וולוביץ', חוקר חשוב וחבר מערכת, ונפתח במאמר מאת רפאל ואגו על תרומתו לתחום. שישה מאמרי המחקר בכרך מוקדשים לבדיקת היבטים שונים של השואה בהקשרה האירופי. המאמרים בכרך הזה: רחל פלדהי ברנר על יומנה של מצילה פולנייה ליברלית; יאן גרבובסקי על יחסה של החברה הכפרית בפולין ליהודים שניסו למצוא מחבוא בכפרים; יואנה טוקרסקה-בקיר על מחתרת ארמיה לודובה הפולנית ויחסה ליהודים; לסלו קרשאי על מדיניות ממשלו של פֶּרֶנץ סָלָשִׁי כלפי היהודים; רונית פישר על משטרו של יון אנטונסקו והחברה הרומנית ויחסם כלפי היהודים; סוזנה אורבן על תפיסת המשטר הנאצי את צעדות המוות כפי שהיא משתקפת בתיעוד של שירות האיתור הבין-לאומי בבַּד ארולסֶן. מאמרי ביקורת מאת עֹמר ברטוב, שטפן לֶנשטט, תיאודור וִיקס ודימיטרי שומסקי משלימים את הכרך.

"בכל זאת אינני נפרד": שירי נער יהודי מבודפשט
גאבור ארדש
~~68~~ ש"ח 51 ש"ח

■ גאבור ארדש היה נער גבוה ויפה תואר שניחן ברגישות גבוהה מכפי גילו. לאחר מות אביו החל גאבור להרהר אף יותר במשמעות החיים והמוות, והדבר בא לידי ביטוי בשירתו. גאבור התגורר עם אמו וסביו בבודפשט, והמשפחה התחבאה במשך כמה חודשים בחדר מוסתר בביתם. ב-31 בדצמבר 1944, 16 ימים בלבד לפני שהצבא האדום שחרר את בודפשט, הרגיש גאבור כי הקירות סוגרים עליו, רץ החוצה ממקום מחבואם ואמו בעקבותיו. גאבור ואמו נתפסו ונרצחו, וסביו של גאבור שרדו מהמלחמה והתאחדו עם בנם. הם עלו לארץ בשנת 1957 ופעלו לפרסום ספר השירים של נכדם. השירה שכתב גאבור ארדש היא תעודה היסטורית ייחודית, ומשתקפים בה רגישותו ועומק מחשבתו של הנער המשורר שנרצח בהיותו בן 13 בלבד.

למידע נוסף על המגוון המקיף של ספרי יד ושם ולהזמנת ספרים:
טלפון 02-6443511
פקס 02-6443509
www.yadvashem.org
publications.marketing@yadvashem.org.il

יד ושם
רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

כתב העת **יד ושם ירושלים**
ת"ד 3477 ירושלים 91034
טלפון 02-6443400, פקס 02-6443409
yv.magazine@yadvashem.org.il
www.yadvashem.org